

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

21 september 1966
51e jaargang, no. 2560
verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Twintig miljard

NU schrijven over de Miljoenennota is vertoeven in een niemandsland. Dinsdag jl. gaven de avondbladen reeds uitgebreide excerpten van de inhoud van de nota; dit opnieuw in deze kolommen doen is in feite een gemakkelijke doublure leveren. Daarentegen op dit moment al een uitgewerkte wetenschappelijke analyse geven van dit belangrijke staatsstuk is te pretentius om aanspraak te kunnen maken op de kwalificatie serieus. Wij willen volstaan met slechts enige aan de nota ontleende, wat wij dan zouden willen noemen, „groeicijfers” te geven.

Het eerste cijfer dat onmiddellijk genoemd moet worden, is een twee met tien nullen: f. 20.000.000.000 (zegge twintig miljard gulden). Voor het eerst zal het uitgaventotaal deze grens overschrijden. Dit betekent een verdubbeling binnen vijf jaar en een verhonderdvoudiging binnen zestig jaar. Hoezeer het aandeel van de rijksfinanciën in de nationale economie is toegenomen, moge blijken uit tabel 1 (z.o.z.), waarin enige kerncijfers voor de jaren 1908, 1962 en 1967 worden gegeven. De cijfers spreken voor zich: binnen zestig jaar een verdubbeling van de bevolking, een stijging van het nationaal inkomen tot het (nominale) dertigvoud en van de rijksuitgaven tot het (eveneens nominale) honderdvoud. Deze groei van de rijksuitgaven is niet over de gehele linie even sterk geweest. Uit tabel 2 moge de meer dan relatieve groei blijken van bijv. onderwijs, volksgezondheid, huisvesting en sociale voorzieningen.

Indien wij ons vergelijkingsterrein nu wat gaan inkrimpen, d.w.z. inkrimpen in de tijd, dan blijken de rijksuitgaven in de periode 1959-1966 gemiddeld met 12 pCt. per jaar te zijn gestegen. Wordt dit algemeen gemiddelde nu verbijzonderd, dan merken wij dat bijv. de uitgaven voor het voortgezet en wetenschappelijk onderwijs (in deze Miljoenennota gerekend tot de zo geheten „dynamische taken”) over hetzelfde tijdvak een stijging van liefst 25 pCt. gemiddeld per jaar te zien geven. In tabel 3 is de groei van een aantal belangrijke uitgavengroepen in de afgelopen jaren nog eens weergegeven.

Beperken wij ons ten slotte tot de cijfers 1966-1967 dan blijkt het begrotingstekort 1967 weinig van het tekort van de begroting 1966 te verschillen. In de nota heet het dat de bestedingen minder snel dienen toe te nemen dan in 1965 en 1966 het geval was, resp. zal zijn. Welnu, wellicht werkt tabel 4 verhelderend; wij hebben daarin de procentuele stijging van de uitgaven per onderwerp van staatszorg weergegeven voor een drietal jaren ¹⁾, waarbij wel dient te worden bedacht dat in een enkel geval een uitgavenschommeling kan zijn veroorzaakt door taakverschuivingen tussen Rijk en gemeenten. De belangrijkste beperking is echter oezee: in een tijdsbestek waarin de uitkomsten de oorspronkelijke begrotingen verre overtreffen kan aan het percentage 7, de stijging 1966-1967, niet al te veel waarde worden gehecht. We weten hoe de uitgaven volgens de *ontwerp-begroting 1967* luiden en er is zeker reden tot een gematigd optimisme; we dienen echter — en dit is een open-deur-intrapperij die onvermijdelijk in vele commentaren doorklinkt — maar af te wachten hoe de *uitkomsten in 1967* zullen zijn. We hebben evenwel de verzekering van Minister Vondeling gekregen — en hij formuleerde het zeer huiselijk tijdens zijn persconferentie — dat het een „ietsje kalmer aan” zal gaan. dR

¹⁾ 1964: voorlopige rekeningcijfers; 1965: vermoedelijk beloop; 1966: vermoedelijke uitkomsten; 1967: ontwerp-begroting.

INHOUD

Twintig miljard 963

Prof. Dr. J. Horring:

Feiten of ficties inzake het landbouwbeleid in de E.E.G., met een naschrift van Prof. Dr. F. Hartog ... 965

Drs. A. S. Friedeberg:

De Kennedy-ronde aan de vooravond van een beslissende fase (I) 969

W. Driehuis:

Betekenis en ontwikkeling van het spaarbanksparen in Nederland (I) 974

Drs. J. Amelung:

Een rem op de Nederlandse uitvoer van cacao- en koffie 977

Mededelingen voor econo-
misten 979

Recente publikaties 979

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt ... 979

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

TABEL 1.

Vergelijking van de jaren 1908, 1962 en 1967

	1908	1962	1967
Bevolking	5,8 mln.	11,8 mln.	12,6 mln.
Nationaal inkomen — totaal	f. 2,3 mrd.	f. 44,0 mrd.	f. 75,8 mrd.
Nationaal inkomen — per hoofd van de bevolking	f. 397	f. 3.729	f. 6.016
Uitgaven rijksbegroting — totaal	f. 194 mln.	f. 11.160 mln.	f. 20.152 mln.
Uitgaven rijksbegroting — per hoofd van de bevolking	f. 33	f. 946	f. 1.599
Uitgaven rijksbegroting — in pCt. van het nationaal inkomen	8,4 pCt.	25,4 pCt.	26,6 pCt.

TABEL 2.

De rijksuitgaven volgens de begrotingen 1908, 1962 en 1967, ingedeeld naar onderwerpen van staatszorg (in f. mln.)

	1908	1962	1967
Algemeen bestuur	13,2	549	897
Landsverdediging	46,6	2.107	2.993
Buitenlandse betrekkingen	1,2	268	450
Overzeese rijksdelen	2,5	42	117
Justitie en politie	7,4	524	960
Verkeer en waterstaat	34,9	976	1.947
Handel en nijverheid	3,4	183	319
Landbouw en visserij	2,2	601	805
Onderwijs, cultuur en recreatie	28,8	2.455	5.517
Sociale voorzieningen	4,6	1.106	1.841
Volksgesondheid	1,0	93	208
Volkshuisvesting	1,2	990	2.354
Nationale schuld	36,4	1.170	1.658
Overige	10,5	96	86
Totaal rijksuitgaven	193,9	11.160	20.152

De redactie hoopt binnenkort een nummer van E.-S.B. uit te brengen dat geheel aan de Begroting '67 zal zijn gewijd.

TABEL 4.

Procentuele stijging van de uitgaven per onderwerp van staatszorg

	Procentuele stijging		
	1964-1965	1965-1966	1966-1967
Algemeen bestuur	28	13	9
Militaire uitgaven	3	6	5
Buitenlandse betrekkingen:			
a) internationale financiële transacties	63	— 63	— 27
b) overige uitgaven	10	48	32
Suriname en Nederlandse Antillen	3	— 36	+105
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	33	3	4
Verkeer en waterstaat	10	29	8
Handel en nijverheid	40	— 9	— 9
Landbouw en visserij	14	2	— 14
Onderwijs en wetenschappen	24	15	6
Cultuur en recreatie		17	17
Sociale voorzieningen	23	9	11
Volksgesondheid	23	23	9
Volkshuisvesting:			
a) huursubsidies	1	1	8
b) leningen woningwetbouw en andere uitgaven volkshuisvesting	27	31	11
c) overige uitgaven volkshuisvesting	31	37	17
Oorlogs- en rampschade	— 15	— 46	15
Nationale schuld	11	4	12
Totaal uitgaven	18	11	7

TABEL 3.

Indexcijfers van de groei van een aantal belangrijke uitgavengroepen^{a)} (1959 = 100)

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Algemeen bestuur	106	105	110	104	113	144	163
Militaire uitgaven	112	131	147	151	171	177	187
Justitie en politie	113	141	149	179	193	257	266
Verkeer en waterstaat (incl. totale uitgaven Rijks-wegenfonds)	114	149	151	173	198	232	300
Landbouw en visserij	101	98	99	120	121	138	140
Onderwijs, cultuur en recreatie	118	139	157	177	226	280	322
Sociale voorzieningen	90	98	99	98	118	150	166
Volkshuisvesting:							
a. huursubsidies	109	80	63	55	55	56	57
b. leningen woningwetbouw en andere uitgaven volkshuisvesting	110	105	119	140	210	267	351
Nationale schuld	117	122	125	129	142	158	165
Overige doeleinden	99	103	121	122	145	171	171
Totale uitgaven	109	120	129	139	164	194	219
Nationaal inkomen	112	118	127	138	162	180	201

a) Op basis van rekeningcijfers (voor 1965 en 1966: vermoedelijk beloop resp. vermoedelijke uitkomsten).

Feiten of ficties

inzake het landbouwbeleid in de E.E.G.?

DE verklaringen van Prof. Dr. F. Hartog in *E.-S.B.* van 7 september jl. zijn nogal opzienbarend en radicaal. Na een uiterst beknopt requisitoir wordt in „één woord” over het juist tot stand gekomen gemeenschappelijk landbouwbeleid het vonnis „fataal” geveld. Dat het zo noodlottig is uitgevallen is volgens hem de schuld van Frankrijk. In een soort „Torschlusspanik” stelt Hartog een ommezwaai voor waarbij Frankrijk door Engeland (met aanhang) moet worden vervangen. Zijn hiervoor aanbeyolen werkwijze is eenvoudig en bij de tijd, nl.: provoceer Marianne zodat ze wegloopt en leg het dan gauw aan met Eva, die toch al zo lang naar de E.E.G. staat te lonken.

Alvorens echter de Nederlandse regering zich gaat haasten — er is immers niet veel tijd meer te verliezen — Hartogs advies op te volgen om met de andere vier partners — gesteld eens dat deze voor dit denkbeeld zouden zijn te winnen — Frankrijk uit de E.E.G. te werken, is het waarschijnlijk niet overbodig te onderzoeken of Hartogs verklaringen werkelijk op feiten dan wel mischien op ficties berusten. Ook lijkt het niet meer dan billijk na te gaan of Frankrijk nu werkelijk de rol van schurk in het landbouwstuk speelt en of van Engeland verwacht kan worden hierin de rol van held te zullen vervullen.

Laten we Hartogs zondenlijstje van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek nu eens op de keper beschouwen.

De gelijkshakeling van de prijzen binnen de E.E.G.

In de huidige overgangsfase zijn er nog allerlei belemmeringen in het verkeer van landbouwprodukten over de landsgrenzen en is er niet overal een feilloze uitvoering van de E.E.G.-voorschriften. Maar Hartog spreekt toch over het tot stand gekomen beleid na voltooiing van de overgang! Het is mij een raadsel waarom Hartog van mening is, dat bij het uniforme E.E.G.-prijsbeleid „het concurrentievoordeel van de landen met lage kosten ongedaan wordt gemaakt” en op welke wijze „een efficiënte arbeidsverdeling binnen de E.E.G. sterk wordt bemoeilijkt, zo niet onmogelijk gemaakt”. Het kenmerk van een markt met vrij goederenverkeer is — dacht ik — juist, dat de prijzen van een produkt op hetzelfde tijdstip niet meer verschillen dan overeenkomt met verschillen in kwaliteit en de transport- en handelskosten tussen verschillende plaatsen bij een goede marktorganisatie. Naar dit patroon is de markt- en prijspolitiek voor landbouwprodukten in de E.E.G. opgezet. Tot goed begrip zij hierbij op twee aspecten de aandacht gevestigd.

Ten eerste zijn de E.E.G.-prijsverhoudingen voor elk land min of meer anders dan onder het nationaal regime het geval was. Hiervan gaat dus een prikkel uit voor verschuivingen ten gunste van produkten, die onder de nieuwe prijsverhoudingen in de verschillende gebieden een relatief gunstiger winstmarge krijgen. Alleen voor suikerbieten wordt de verschuiving gedurende de eerstkomende zeven jaar afgeremd door middel van een stelsel van „floating quota”.

Ten tweede zijn de overeengekomen E.E.G.-prijzen geen vaste prijzen waartegen elke boer zijn produkt kan afleveren. Het stelsel is vrij ingewikkeld, maar enigszins vereenvoudigd komt het er toch wel op neer, dat voor sommige produkten (bijv. granen en melk) richtprijzen bestaan, met op een lager niveau interventieprijzen, die een „bodem” in de markt leggen, terwijl voor andere produkten alleen maar oriëntatieprijzen (bijv. rundvlees) bestaan, zonder „bodem” in de markt. Maar zowel richtprijs als oriëntatieprijs zijn niet meer dan rekengrootheden of kapstokken, die enkel en alleen dienst doen, op basis van de c.i.f.-invoerprijzen, de variabele invoerheffingen (en restituties) telkens vast te stellen. Er is dus nog vrij veel fluctuatie van de prijzen in de tijd en van plaats tot plaats mogelijk. Het laatste hebben stellig de tarweverbouwers in Groningen al terdege gemerkt in concurrentie met de drogere Franse tarwe.

De hoogte van de prijzen in de E.E.G. en Engeland

Het E.E.G.-prijsspeil is gemeten aan de invoerprijzen (bijv. van granen) en uitvoerprijzen (bijv. van zuivelprodukten) zonder twijfel sterk protectionistisch. Nu is de toestand op de vrijwel geïsoleerde internationale markt van landbouwprodukten zodanig dat daarop in redelijkheid geen peil kan worden getrokken voor de prijspolitiek. Maar ook in vergelijking met de producentenprijzen in de grote uitvoerlanden is het E.E.G.-prijsspeil — in het bijzonder voor granen — hoog. Over de al of niet gerechtvaardigdheid van deze mate van bescherming uit economisch of sociaal gezichtspunt kan verschillend worden gedacht. Het zou echter een misvatting zijn — die blijkbaar wijd verbreid is ¹⁾ — te denken dat dit een gevolg is van de E.E.G.

De laatste jaren zijn in ons land weliswaar de prijzen van landbouwprodukten sterk gestegen. De tarwe bijv. van f. 33,30 per 100 kg in 1962 tot f. 37,95 voor oogst 1966. De melk van 27 ct per kg in 1962-1963 tot 33,5 ct voor 1966-1967. Maar beide prijsverhogingen hebben, zonder dat daartoe van de kant van de E.E.G. een verplichting bestond, plaats gevonden om de Nederlandse boeren compensatie te geven voor de prijsstijging van de kostenfactoren, waaronder in het bijzonder een loonstijging met 40 à 50 pCt. Velen koesteren blijkbaar de illusie, dat Nederland nog steeds het land is met de laagste prijzen voor landbouwprodukten evenals dat een jaar of vijf geleden het geval was. Het beeld is wel grondig veranderd. Zonder gemeenschappelijk landbouwbeleid zouden m.i. de Nederlandse garantiéprijzen vrijwel op hetzelfde peil hebben gelegen als in E.E.G.-verband thans is overeengekomen. Het is nu alleen allemaal wat gemakkelijker verlopen voor de Nederlandse Minister van Landbouw dan anders waarschijnlijk het geval zou zijn geweest.

¹⁾ Zie bijv. het verslag van een rede van de heer Lequin, gehouden bij de opening van de Coöp-silo te Rotterdam, in de *N.R.C.* van 25 augustus 1966, blz. 2.

Merkwaardig genoeg is Frankrijk dan ook niet de kracht geweest die de prijzen naar boven heeft getrokken, maar juist andersom de kracht die het meeste tegenwicht heeft geleverd. Het volgende overzicht van de prijzen van enkele representatieve produkten maakt deze situatie terstond duidelijk. Aan de landen van de E.E.G. (zonder Luxemburg) is Engeland toegevoegd om ook daarmee de vergelijking mogelijk te maken. De cijfers hebben niet betrekking op richtprijzen, maar op gemiddeld door producenten ontvangen prijzen in 1964-1965 in guldens per 100 kg.

Produkten	West-Duitsland	Italië	België	Nederland	Frankrijk	Engeland	E.E.G.-richtprijs 1968
Zachte tarwe	38,70	42,10	35,20	35,70	30,00	25,65	38,50
Gerst	38,60	30,80	29,25	29,75	24,10	25,35	33,50
Suikerbieten per ton (16 pCt.) ...	68,50	69,00	45,45	67,50	40,50	67,00	65,00
Melk (3,7 pCt. vet)	34,40	37,90	35,40	32,70	29,10	33,70	35,30
Rundvlees (lev. gew.)	222,20	245,30	185,50	229,00	226,60	163,10	240,00

Bron: Selected Agri-figures of the E.E.C., blz. 31. Uitgave Ned. Ministerie van Landbouw en Visserij, april 1966.

Varkensvlees en eieren zijn weggelaten daar de verschillen in de prijzen hiervan grotendeels bepaald worden door de voedergraanprijzen en bovendien in Engeland de marktprijzen van de voedergranen belangrijk verschillen van de prijzen, die de producenten ontvangen door het toeslagstelsel achteraf. De lage prijs van het graan als grondstof voor de dierlijke productie vertekent ook reeds de prijs van het rundvlees in Engeland. Bij vergelijking van de door boeren ontvangen prijzen in 1964-1965 met de overeengekomen richtprijs van de E.E.G. in 1968 moet niet over het hoofd worden gezien dat nadien verdere kostenstijgingen hebben plaats gevonden. Met uitzondering van rundvlees, waarvan het prijspeil (behalve in België) weinig uiteenloopt, zijn de Franse prijzen in de E.E.G. verreweg de laagste, terwijl de prijzen in Duitsland en Italië duidelijk de hoogste zijn. Dat Frankrijk voornamelijk het — volgens Hartog te hoge — overeengekomen prijspeil zou hebben veroorzaakt, berust dus kennelijk op een fictie.

Behalve voor tarwe (en rundvlees, maar dat wordt door de niet-doorberekende binnenlandse graanprijzen veroorzaakt) geeft Engeland aan zijn boeren hogere prijzen dan Frankrijk. Het valt dan ook niet in te zien, dat zonder Frankrijk — en met Engeland ervoor in de plaats — een lager producentenprijspeil uit de bus zou zijn gekomen. Het is misschien goed hierbij te weten dat de Engelse „National Farmers Union” jarenlang stelling heeft genomen tegen de toetreding van Engeland tot de E.E.G. om twee redenen. In de eerste plaats vreesde men verlaging van de Engelse prijzen en in de tweede plaats had men een sterke voorkeur voor de strikt gegarandeerde producentenprijzen in Engeland boven de meer fluctuerende prijzen rondom richtprijs of oriëntatieprijs in de E.E.G., waarbij veel afhangt van de effectiviteit van de bescherming aan de grens. Belanghebbenden weten meestal wel goed waar hun belang ligt.

De vermoedelijke gevolgen van het E.E.G.-prijspeil voor de productie-omvang

„Door de in het algemeen zeer hoge E.E.G.-prijzen zal de productie in de E.E.G.-landen sterk worden aangemoedigd...”, zegt Hartog. Het komt mij voor dat het bij de beoordeling van het vermoedelijke productie-effect niet aankomt op de hoogte van het prijspeil op zichzelf, maar op de *verhoging* ervan. Het staatje met de prijzen geeft hiervan een indruk. Als men rekening houdt

met de na 1965 plaatsvindende nominale kostenverhogingen valt te constateren dat alleen voor Frankrijk een merkbare verhoging zal plaatsvinden. Vrijwel algemeen wordt aangenomen dat Frankrijk in de vorm van braakliggend akkerland en niet goed benut grasland over een zekere produktiereserve beschikt, die door deze prijsverhoging gemobiliseerd zou kunnen worden. De schattingen hierover kunnen het best gekarakteriseerd worden met het nieuwe Engelse woord „guesimates”. Het gevaar voor de areaalvergroting van landbouwgrond in Frankrijk schuilt evenwel waarschijnlijk meer in subsidies voor „structuur-

verbetering” dan in de aantrekkelijke prijzen op zichzelf. Overigens kan men het Frankrijk moeilijk kwalijk nemen dat het beschikt over produktiereserves en dat de Franse boeren er gebruik van zullen maken, indien dit voor hen lonend is.

Het is nu stellig ook weer niet zo, dat er geen enkele vrees behoeft te bestaan voor een ongewenste stijging van de productie. Voor melk is daar m.i. zelfs meer reden voor dan bij granen, daar de invoer van eiwitrijk krachtvoer de natuurlijke produktiegrens doorbreekt. Deze eventuele productie-aanwas is echter geen gevolg van het E.E.G.-prijspeil, daar dit niet hoger is dan in de afzonderlijke landen gemiddeld. Een ongewenste vergroting van de productie vraagt bovendien waarschijnlijk ook andere maatregelen dan een verlaging van de prijzen alleen.

Zou een toeslagstelsel beter zijn?

Werkt het Engelse „deficiency payments system”, dat Hartog aanprijst, nu zoveel beter? Voor een aantal produkten worden hierbij de binnenlandse marktprijzen nagenoeg op het peil van de invoerprijzen gehouden, terwijl de producent achteraf dan het tekort op de gegarandeerde prijs als toeslag uit de Schatkist krijgt uitbetaald. In Nederland hebben we ditzelfde stelsel jarenlang toegepast voor industrieel verwerkte melk tot groot verdriet van de Minister van Financiën.

De omvang van de productie wordt evenwel niet bepaald door de marktprijs, maar door de prijs die de producent ontvangt. Of die geheel uit de markt komt of gedeeltelijk uit de markt en voor de rest uit een toeslag per eenheid produkt kan voor de omvang van de productie bij gelijke producentenprijzen geen verschil maken. Er zou misschien een toeslagstelsel kunnen worden toegepast, waarbij de toeslag onafhankelijk van het produktievolume wordt bepaald, maar eenvoudig is dat niet en bovendien in Engeland is dat niet het geval.

Hoe wordt nu in dit verband de economische positie van diegenen beïnvloed, die inheemse of uitheemse landbouwprodukten verder verwerken, zoals bijv. voergranen voor dierlijke produkten en granen voor industriële voedingsmiddelen? Hun concurrentiepositie bij export buiten de Gemeenschap zou stellig „aanzienlijk bemoeilijkt”, zonet onmogelijk, worden bij volledige bescherming via de marktprijzen. Het E.E.G.-stelsel neemt evenwel deze handicap weg door restitutie van de invoerheffing bij

export (ook voor produkten van inheemse landbouwgrondstoffen). Het is mij daarom niet duidelijk waar naar Hartogs gevoel de schoen wringt.

Voor de afzet binnen de E.E.G. moet de hogere grondstofprijs wel worden doorberekend, hetgeen *op zichzelf* gezien ongetwijfeld tot een kleinere afzet zal leiden dan anders mogelijk zou zijn. Dit brengt ons bij de consument, die in elk geval toch beter af moet zijn met de lagere prijzen bij toepassing van het „deficiency payments system”. Dat zou zeker zo zijn, indien hiermee de kous af was. De producententoeslagen moeten echter ook worden betaald en dat geld kan alleen komen uit extra belasting, hetgeen het beschikbare inkomen voor particuliere consumptie doet inkrimpen. Het hangt er nu maar vanaf hoe die extra belasting (o.a. op inkomsten of verbruik) wordt verdeeld om vast te stellen of er al dan niet een negatieve resultante overblijft. Opmerkelijk is in dit verband dat het verbruik per hoofd gemiddeld in West-Duitsland en Engeland elkaar in 1962-1963 niet veel ontliiep (bijv. voor vlees in totaal in West-Duitsland 58,4 kg en in Engeland 55,7 kg)²⁾, ondanks een aanzienlijk verschil in prijspeil voor de consumenten en een weinig uiteenlopend inkomen per hoofd van de bevolking.

De handelspolitieke moeilijkheden

Deze draaien volgens Hartog om drie belangrijke punten: de toetreding tot de E.E.G. van Engeland met de andere landen van de E.V.A., de Kennedy-ronde en de bevoorrechtiging van de geassocieerde staten overzee.

Engelands toetreding kan niet afstuiten op de mate van bescherming van de landbouw in de E.E.G., daar deze in Engeland vooral niet minder is. Ook de verhoging van het prijspeil van voedingsmiddelen met gelijktijdige verlaging van de belasting laat zich wel zo uitvoeren, dat er voor de betrokkenen in totaal weinig verandert. Waar het voor Engeland echt op vast zit is, dat voor een groot deel van de huidige invoer van landbouwprodukten bij een lidmaatschap van de E.E.G. of belangrijk hogere prijzen zullen moeten worden betaald bij invoer uit een ander lid-land (bijv. tarwe uit Frankrijk of boter uit Nederland) of bij invoer van buiten de E.E.G. de invoerheffing grotendeels zal moeten worden afgestaan aan de gemeenschappelijke kas. Het is volkomen begrijpelijk dat de Engelse regering de prijs van dit toegangskaartje nogal hoog vindt. Het vormt evenwel de consequentie van de douane-unie. Geen van de andere E.V.A.-landen past bovendien het Engelse toeslagstelsel toe. Denemarken zou stellig een wat hoger prijspeil op de Engelse markt goed aanstaan. Niet Frankrijk alleen, maar waarschijnlijk alle E.E.G.-landen en E.V.A.-landen buiten Engeland zullen weinig voelen voor overneming van het „deficiency payments system”.

De Kennedy-onderhandelingen zijn op een ergerlijke wijze vertraagd door de moeilijkheden om t.a.v. de landbouw tot overeenstemming te komen in de E.E.G. Dat was inderdaad lang een vervelend obstakel, maar om te denken dat het overeengekomen landbouwbeleid „het grote struikelblok” zal vormen lijkt mij bepaald zwartgallig. De onderhandelingen kunnen nu juist beginnen. De strijd om de wijze van benadering tussen E.E.G. met zijn voorstel de mate van bescherming vast te leggen in een totaal steunbedrag per produkt (montant de soutien) en het Amerikaanse voorstel een bepaald percentage van de binnenlandse behoefte voor de invoer te garanderen

(access to markets) schijnt stilzwijgend beslecht. De Raad van Ministers van de E.E.G. heeft immers ten aanzien van de granen (en deze vormen de hoofdschotel) nu een aanbod gedaan, dat de facto neerkomt op een garantie van 10 pCt. van de E.E.G.-behoefte aan granen³⁾. De tegenpartij zal misschien 20 pCt. vragen en mogelijk wordt men het eens over 15 pCt., zoals de E.E.G.-commissie eerst heeft voorgesteld. Het beste lijkt mij de onderhandelaars nu niet te storen en met enig optimisme de uitslag af te wachten.

Over het vraagstuk van de bevoorrechtiging van de grondstoffenproducerende geassocieerde staten overzee ben ik niet voldoende geïnformeerd om er een verstandig woord over te zeggen. De bevoorrechtiging heeft bovendien niet rechtstreeks te maken met het gemeenschappelijk landbouwbeleid.

Het gebrek aan gemeenschappelijke democratische zeggingschap

Dit gebrek is wel acuut aan het licht getreden bij de landbouwfinanciering. Wie zal het ontkennen en wie zou in Nederland daarin niet graag verbetering zien gebracht? Hartog legt als zovele anderen voor hem, de vinger op de wonde plek. Maar zijn geneesmiddel om een groot deel van het E.E.G.-lichaam dan maar te amputeren lijkt mij erger dan de kwaal. De democratische zeggingschap op het centrale E.E.G.-niveau zal geleidelijk aan moeten groeien, terwijl bovendien nog de geschikte vorm zal moeten worden gevonden, waarbij de kleine landen niet geheel in verdrukking komen. Volharding en geduld lijken hier in de eerste plaats geboden.

DE opbouw van het gemeenschappelijk landbouwbeleid is stellig geen eenvoudige en altijd even verkwikkelijke zaak geweest. In de vijf jaar, die nu zijn verlopen sinds de indiening van de eerste definitieve commissievoorstellen zijn we door vele crises gegaan, waarbij het erom ging te kiezen of te delen. Kiezen voor voortzetting door aanvaarding van compromissen of delen door uit elkaar te gaan. Hoe bruusk Frankrijk hierbij ook vaak is opgetreden, het moet worden erkend, dat zonder dit optreden waarschijnlijk nog vaak langer getalmd zou zijn met het nemen van in politiek opzicht moeilijke beslissingen.

Het leed van de totstandkoming is nu evenwel geleden. Met ingang van 1 juli 1968 kan nu naar alle waarschijnlijkheid het vrije goederenverkeer, de douane-unie en de economische unie volledig gaan functioneren. Dat is altijd nog anderhalf jaar eerder dan in het Verdrag normaal was voorzien, in plaats van drie jaar later waarvoor in het Verdrag speelruimte was gelaten. Dit lijkt mij een enorme prestatie, die velen in hun hart waarschijnlijk niet voor mogelijk hadden gehouden.

Wat tot stand is gebracht is stellig niet volmaakt. Sterker nog: het is op menig punt aanvechtbaar. De essentiële kwestie is m.i. evenwel of het bruikbaar is als start voor een doelmatig landbouwbeleid of dat het in zijn kern niet deugt en dus — volgens Hartog — „gewoon overboord moet”. Mijn indruk is dat Hartog bij de beoordeling de plank verschillende keren mislaat en verder nogal onbesuisd te werk wil gaan.

³⁾ Het aanbod voor de Kennedy-ronde is eigenlijk dat de zelfverzorgingsgraad voor granen voor de E.E.G. op maximaal 90 pCt. wordt bepaald. Dit houdt in dat bij een overschrijding van de inheemse produktie van dit percentage, het meerdere in het kader van ontwikkelingshulp in natura ter beschikking zal worden gesteld of een financiële bijdrage uit de E.E.G.-kas zal worden gegeven om eenzelfde hoeveelheid graan uit derde landen voor ontwikkelingshulp beschikbaar te stellen.

²⁾ E.E.G.-Vademecum, Ministerie van Landbouw en Visserij, uitgave 1965, blz. 16 en 17.

Het overeengekomen E.E.G.-landbouwbeleid is m.i. als begin aanvaardbaar. Het draagt natuurlijk kenmerken van eigenaardigheden en gebreken van de landbouw en marktorganisatie van de zes landen. Het terrein is bij wijze van spreken geen maagdelijk gebied als de Flevo-polder. Het stelsel is in eerste aanleg waarschijnlijk te ingewikkeld en te gedetailleerd⁴⁾. De praktijk zal wel leren welke vereenvoudigingen kunnen worden aangebracht. Ook gaat de bescherming hier en daar wel te ver en worden vermoedelijk

⁴⁾ Maar dat betekent niet: ingewikkelder en verfijnder dan het in de afzonderlijke landen tot nu toe was. De voorzitter van de Kon. Ned. Zuivelbond zei bijv. over de in april 1968 in werking tredende E.E.G.-markt- en prijspolitiek in de sector zuivel: „Dan zal deze markt- en prijspolitiek noodzakelijkerwijs minder perfectionistisch en minder gedetailleerd kunnen zijn dan zij op dit ogenblik in ons land nog is”. *Officieel Orgaan*, no. 37, van 14 september 1966, blz. 792.

Naschrift

COLLEGA Horring ziet blijkbaar toch nog mooie dingen in de gemeenschappelijke landbouwpolitiek, zoals een zekere ruimte voor vrije prijsvorming, het restitutiestelsel en het nu toch bereikte onderhandelingsmandaat voor de Kennedy-ronde. Van de nadelen zegt hij: daar moeten we voor oppassen, of ze waren toch gekomen.

Ik geloof dat dit weer de typisch Nederlandse neiging is, te verwachten dat het nog wel mee zal vallen. Inderdaad, als wij het uit moesten voeren, zouden wij een maximaal gebruik maken van de weinige liberale elementen die het systeem bevat. Maar het berust in allesbehalve liberale handen, en daarom moet worden gevreesd dat juist alle protectionistische elementen ten volle zullen worden uitgebuit.

Wat de afzonderlijke punten van Horring betreft volgt hier in het kort nog enig commentaar.

1. De belemmering van de prijsconcurrentie binnen de Gemeenschap komt dunkt mij met name doordat de prijsbodems in het algemeen hoog zijn uitgevallen. Ook vertrouw ik de richt- en oriëntatieprijzen niet. Zij zullen wel een magneetwerking naar boven uitoefenen, waardoor zij een vermindering van de concurrentie oproepen. Waarvoor zijn ze ook anders bedoeld? Verder hebben we al een voorbeeld uit de praktijk, nl. het verdringen van een groot deel van de Nederlandse eierenexport van de Westduitse markt.

2. Het is inderdaad niet zozeer Frankrijk dat de prijzen heeft opgetrokken. Wel heeft dit land vooral geijverd voor het gekozen systeem (waardoor de toetreding van Engeland sterk wordt bemoeilijkt), voor belangrijke financiële steun aan de produktie (waardoor er steeds meer overschotten zullen ontstaan) en voor terughoudendheid bij het aanbieden van concessies in de Kennedy-ronde (waardoor de verhouding tot de Verenigde Staten nadelig wordt beïnvloed). Dit zijn waarlijk redenen genoeg om dit land als een grote zondaar aan te merken.

3. Zouden de hoge landbouwprijzen toch gekomen zijn, zonder gemeenschappelijk landbouwbeleid? Wat Nederland betreft betwijfel ik dit op een aantal punten, zeker nu wij toch al geconfronteerd worden met een sterk opwaartse prijsbeweging. Bovendien, zelfs al zou de ontwikkeling in belangrijke mate in dezelfde richting gegaan zijn, dan nog ware dit naar mijn mening te verkies geweest boven wat nu gebeurd is. Alles is thans immers zo waterdicht, geperfectioneerd en onherroepelijk geworden, dat er naar buiten toe niet of nauwelijks meer kan worden

onbedoelde nevengevolgen van het inkomenbeleid onvoldoende in de hand gehouden. Deze zwakke plekken zullen voortdurend bloot gelegd moeten worden en tevens zoveel mogelijk door constructieve voorstellen tot verbetering moeten worden aangevuld. Behalve de prijspolitiek zal er ook scherp op moeten worden toegezien dat de structuur-aanpassingspolitiek niet omtaardt in een subsidiepolitiek ter vergroting van de productiecapaciteit zonder meer.

Het is stellig van uitermate groot belang Engeland met de andere landen van de E.V.A. in de club te halen. Dat moet de huidige E.E.G. zeker wel enige concessies waard zijn, ook op het gebied van de landbouwpolitiek. Maar laten we in elk geval zo verstandig zijn de bereikte overeenstemming niet moedwillig te verbreken, maar proberen zoveel mogelijk verbeteringen aan te brengen op het reeds tot stand gebrachte. Dat is constructief werk!

Wageningen.

J. HORRING.

gemanoeuvreed. Bovendien wordt het nu gecombineerd met een grootscheeps programma van financiële steun aan de produktie, en het is juist deze combinatie van hoge prijzen en produktiesteun die het zo aanvechtbaar maakt.

4. Zou een toeslagstelsel beter zijn? Ik geloof het wel. De reden daarvan vermeldt Horring zelf, waar hij stelt dat het de Minister van Financiën verdriet doet. Dat is precies wat we moeten hebben, want dan worden de Ministers van Financiën tot een groot tegenwicht van het protectionisme. Bovendien had ik het mij beperkt gedacht tot West-Duitsland en, bij toetreding van Engeland, tot de paar boeren die daar nog over zijn, en dan uit de eigen Schatkist te betalen. Op deze wijze kan het nooit zodanige vormen aannemen als het thans aanvaarde stelsel van garantie-prijzen.

5. Door restitutie ingeval van kunstmatig hoge grondstoffenprijzen bij export van eindprodukten kan men toch nooit de mogelijkheid vervangen om de grondstoffen daar in te kopen waar zij het goedkoopst zijn. Bovendien werkt zij, zoals Horring zelf ook zegt, niet naar binnen. Het laatste betekent, behalve een afremming van de consumptie van deze veelal veredelde en daarom sterk prijsgevoelige landbouwprodukten, dat de invoer nog meer moet worden afgeremd dan eigenlijk uit het oogpunt van de boeren wenselijk wordt geacht, ten einde ook de bewerking van landbouwprodukten te beschermen.

6. Horring erkent dat het gekozen systeem een sterke belemmering voor de toetreding van Engeland is. Daarover zijn we het dus eens. Over de onderhandelingspositie in de Kennedy-ronde zegt hij: het is inderdaad nog maar een onderhandelingspositie, dus laten we even afwachten. Het laatste zal natuurlijk wel moeten, maar ik kan de vrees niet vóór mij houden dat het onderhandelingsmandaat van de E.E.G. te weinig ruimte laat, omdat men zich zo vast heeft gewerkt dat de anderen min of meer een dictaat krijgen opgelegd. En dat zal dan het begin zijn van de handelspolitieke moeilijkheden die deze landbouwpolitiek steeds meer met zich zal brengen.

Kortom, hoe Horring het ook wendt of keert, wij hebben hier te doen met een in handelspolitiek opzicht zeer kwetsbare groep landen, die t.a.v. de landbouw besluiten, hun protectie in één grote pot te doen, hun produktie bovendien nog sterk gaan prikkelen door subsidies, en niet bereid zijn tot het voeren van een effectief afvloeiingsbeleid. Dat is vragen om moeilijkheden, die ik in steeds toenemende mate voorzie. Ik hoop dat Horring gelijk heeft maar ik vrees dat ik gelijk heb.

Hartog (Gr.).

F. HARTOG.

De beslissingen van de E.E.G.-Raad van Ministers van juni en juli 1966 hebben de Europese Commissie in staat gesteld de E.E.G.-onderhandelingsaanbiedingen in de Kennedy-ronde vrijwel te completeren. Dientengevolge kunnen de onderhandelingen na een impasse van een jaar weer worden voortgezet. Mede aangezien de Amerikaanse „Trade Expansion Act” per 30 juni 1967 verstrijkt, lijkt thans een beslissende onderhandelingsfase in zicht. Na een overzicht van de voorgeschiedenis van de huidige situatie volgt in dit eerste artikel een overzicht van de onderhandelingsgrondslagen, van de stand van zaken in de industriële sector en van de belangrijkste non-tarifaire handelsbelemmeringen. In een tweede artikel zal nog een overzicht worden gegeven van de situatie in de landbouwsector en enige aandacht worden besteed aan de positie van de ontwikkelingslanden in de Kennedy-ronde.

De Kennedy-ronde aan de vooravond van een beslissende fase

(I)

I. VOORGESCHIEDENIS VAN DE HUIDIGE SITUATIE

DE veelomvattende internationale handelconferentie die bekend staat als Kennedy-ronde nam in feite reeds in 1963 een aanvang. De zes landen van de E.E.G. worden in het kader van deze conferentie gezamenlijk vertegenwoordigd door de Europese Commissie. Helaas heeft de daaruit voortvloeiende beperking van het aantal voornaamste onderhandelingspartners echter niet geleid tot een versnelling van het onderhandelingstempo. Het tegendeel is veeleer het geval. De oorzaak hiervan is voornamelijk dat, althans tot voor kort, het gemeenschappelijk E.E.G.-landbouwbeleid nog slechts in staat van wording verkeerde. Daarnaast ontbrak — en ontbreekt in feite nog steeds — een gemeenschappelijk E.E.G.-handelsbeleid.

Het gevolg hiervan is geweest dat de Europese Commissie herhaaldelijk niet verder heeft kunnen onderhandelen, omdat de E.E.G.-Raad van Ministers het eerst onderling nog moest eens worden. Gebrek aan overeenstemming tussen de Zes leidde dan automatisch tot gebrek aan voortgang in de in het kader van de Kennedy-ronde gevoerde onderhandelingen. Omgekeerd heeft de wens tot voortgang in de Kennedy-ronde ertoe bijgedragen de totstandkoming van het E.E.G.-landbouwbeleid te versnellen.

De tot dusver langdurigste vertraging in de Kennedy-ronde ontstond als gevolg van de E.E.G.-crisis die op 30 juni 1965 uitbrak naar aanleiding van verschil van mening tussen de Zes inzake de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Deze crisis verlamde meer dan zeven maanden de activiteiten van de Raad van Ministers, hetgeen o.m. inhield dat een aantal urgente beslissingen met betrekking tot het onderhandelingsmandaat van de Europese Commissie voor de Kennedy-ronde achterwege bleven. Dit had tot gevolg dat de onderhandelingen vrijwel volledig stagneerden. De daaruit voortvloeiende onzekerheid en ongerustheid t.a.v. het verdere verloop van de onderhandelingen brachten de Directeur-Generaal van het G.A.T.T., de heer E. Wyndham White, ertoe omstreeks de jaarwisseling 1965/1966 bij de

regeringen van de aan de onderhandelingen deelnemende staten een soort tussentijds rapport in te dienen waarin uiting werd gegeven aan de algemene verontrusting. Tevens werd in dit rapport een overzicht gegeven van de verschillende knelpunten, alsmede aanwijzingen voor mogelijke oplossingen.

Omstreeks dezelfde tijd deed de Europese Commissie aan de Raad van Ministers eveneens een uitgebreid verslag toekomen betreffende de weinig opwekkende situatie waarin de onderhandelingen zich bevonden. Deze rapporten zijn niet gepubliceerd, maar in verschillende publikaties, zowel van het G.A.T.T. als van de E.E.G., is het bestaan ervan bepaald niet onder stoelen of banken gestoken¹⁾. Aangenomen mag worden dat deze rapporten ertoe hebben bijgedragen de betrokken regeringen te doordringen van de noodzaak de impasse waarin de onderhandelingen zich bevonden zo spoedig mogelijk te doorbreken.

Op 29 januari 1966 kwamen de Zes ten slotte te Luxemburg tot een akkoord dat leidde tot de beëindiging van de E.E.G.-crisis. Zonder dat in feite overeenstemming werd bereikt t.a.v. de politieke achtergronden van het geschil (zoals de kwestie van de meerderheidsstemming in de Raad van Ministers en de positie van de Europese Commissie) besloten de Ministers tot een hervatting van de normale activiteiten van de Gemeenschap. Daarbij werd overeengekomen, dat voorrang gegeven zou worden aan de behandeling van het vraagstuk van de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, maar dat men tegelijkertijd de besprekingen inzake de Kennedy-ronde zou hervatten. Dit laatste betekende eveneens dat de toen nog steeds uitstaande beslissingen inzake een aantal E.E.G.-landbouwverordeningen en de vast te stellen gemeenschappelijke prijsniveaus voor een groot aantal landbouwprodukten snel genomen dienden te worden, omdat anders verdere besprekingen inzake het mandaat

¹⁾ G.A.T.T. Press Release, no. 966, 12 juli 1966; *Negende Algemeen Verslag over de Werkzaamheden van de Gemeenschap*, juni 1966, blz. 325; *Bulletin van de E.E.G.*, maart 1966, blz. 55.

(I.M.)

BEDRIJFSADMINISTRATIEKANTOOR HOLLAND N.V.
CENTRUM VOOR ELEKTRONISCHE INFORMATIEVERWERKING

COOLSINGEL 49 — ROTTERDAM — TELEFOON No. 11 61 55

van de Europese Commissie voor de Kennedy-ronde grotendeels zinloos waren.

Ook na het akkoord van Luxemburg duurde het nog een maand voordat de E.E.G.-Raad van Ministers weer in normale zitting bijeenkwam. Deze eerste bijeenkomst vormde het begin van een serie Raadszittingen die zou voortduren tot eind juli 1966. Blijkens de gebruikelijke communiqués is gedurende de meeste van deze Raadszittingen inderdaad aandacht besteed aan de Kennedy-ronde. Niettemin had de eerste serie belangrijke Raadsbeslissingen in hoofdzaak betrekking op de landbouwfinanciering en de voltooiing van de douane-unie, maar bevatte geen concrete besluiten t.a.v. de Kennedy-ronde. Deze laatste kwamen ten slotte tot stand tijdens de Raadszittingen van medio juni en eind juli 1966. Zij omvatten allereerst een onderhandelingsmandaat voor enkele industriële produkten zoals papier en aluminium en een belangrijk aanvullend mandaat voor granen. Nadat vervolgens de noodzakelijke beslissingen inzake de nog uitstaande landbouwverordeningen en gemeenschappelijke landbouwprijzen waren genomen, volgde de vaststelling van de E.E.G.-aanbiedingen in de Kennedy-ronde voor een brede serie landbouwprodukten zoals zuivelprodukten, rundvlees, varkensvlees, kippen, eieren, groenten en fruit euz. Op grond van deze aanbiedingen kunnen de Kennedy-onderhandelingen na een impasse van meer dan een jaar wederom voortgang vinden.

Beslissende fase thans in zicht

De zojuist genoemde serie E.E.G.-onderhandelingsaanbiedingen werd vrijwel onmiddellijk bij het G.A.T.T.-Secretariaat te Genève gedeponereerd. De allereerste Amerikaanse reacties lijken niet ongunstig. Met name de speciale vertegenwoordiger van de Amerikaanse president, Christian A. Herter, gaf in zijn toelichting op een rapport inzake de Kennedy-ronde, dat hij op 10 augustus jl. bij het Amerikaanse Congres heeft ingediend, blijk van een voorzichtig optimisme.

Hoe dit ook zij, de beslissende fase van de Kennedy-ronde nadert thans snel, al was het alleen al omdat de geldigheidsduur van de „Trade Expansion Act” waaraan de Amerikaanse President zijn onderhandelingsbevoegdheden ontleent, per 30 juni 1967 verstrijkt. Een periode van intensieve onderhandelingen met betrekking tot alle sectoren van de Kennedy-ronde staat dan ook voor de deur. Volgens een recentelijk door het G.A.T.T. gepubliceerd tijdschema ²⁾ zullen de komende maanden besteed worden aan een algemene „confrontatie” van de aanbiedingen van de verschillende landen. Aan de hand daarvan zal, nog voor het eind van 1966, ieder land kunnen bepalen in hoeverre het zijn oorspronkelijke aanbiedingen kan handhaven, dan wel zal uitbreiden of beperken. De beslissende definitieve onderhandelingen zullen dan moeten volgen tijdens de eerste maanden van 1967.

Alvorens over te gaan tot een overzicht van de huidige stand van zaken per sector volgen hier in het kort de voor-

naamste grondslagen van de onderhandelingen. Daarna volgt een samenvatting van de situatie in resp. de industriële sector, de sector van de non-tarifaire handelsbelemmeringen en de landbouwsector; ten slotte zal enige aandacht worden besteed aan de positie van de ontwikkelingslanden in het kader van de Kennedy-ronde.

II. DE ONDERHANDELINGSGRONDSLAGEN

IN feite zijn de Kennedy-ronde-onderhandelingen gebaseerd op een verstrekkend initiatief van wijlen

President Kennedy dat op 11 oktober 1962 leidde tot de aanvaarding van de zgn. „Trade Expansion Act” door het Amerikaanse Congres. Deze wet verschaft de Amerikaanse President gedurende een periode van vijf jaar voor Amerika ongekende onderhandelingsbevoegdheden. Op grond van deze bevoegdheden kan de Amerikaanse President o.m.:

- in het kader van overeenkomsten met andere landen Amerikaanse invoerrechten in het algemeen met ten hoogste 50 pCt. verlagen en invoerrechten van 5 pCt. of lager geheel afschaffen;

- uitsluitend in het kader van overeenkomsten met de Europese Economische Gemeenschap — onder bepaalde voorwaarden — overgaan tot volledige afschaffing van Amerikaanse invoerrechten zowel voor tropische als voor andere landbouwprodukten.

Dientengevolge konden de Ministers van de G.A.T.T.-landen tijdens in mei 1963 en mei 1964 te Genève gehouden vergaderingen ³⁾ besluiten tot een aantal onderhandelingsgrondslagen, waarvan de voornaamste als volgt kunnen worden samengevat:

1. De onderhandelingen moeten leiden tot een belangrijke mate van liberalisatie van de wereldhandel.

2. De onderhandelingen zullen daartoe niet alleen betrekking hebben op industriële produkten maar tevens op landbouwprodukten. Bovendien zullen ook andere handelsbelemmeringen dan invoerrechten (de zgn. non-tarifaire handelsbelemmeringen) in de onderhandelingen worden betrokken.

3. De onderhandelingen zullen worden gevoerd op basis van de meestbegunstigingsclausule en wederkerig evenredige concessies ('reciprocity').

4. Als werkhypothese geldt een algemene verlaging van invoerrechten van 50 pCt. Uitzonderingen op deze algemene regel, uitsluitend gebaseerd op redenen van overwegend nationaal belang, zijn toegestaan. Het aantal daarvan dient echter beperkt te blijven tot een uiterste minimum. Voor de zgn. tariefdispariteiten (dat zijn gevallen waarbij twee landen ten aanzien van eenzelfde tariefpost een sterk uiteenlopend invoerrecht heffen) zal een speciale regeling worden getroffen.

5. De ontwikkelde landen zullen alle krachten inspannen om hinderpalen voor de export uit ontwikkelingslanden uit de weg te ruimen zonder dat zij daarbij een evenredige tegenprestatie verwachten.

³⁾ G.A.T.T., *Basic Instruments and Selected Documents*, Twelfth Supplement, Geneva 1964, blz. 47-49; idem Thirteenth Supplement, Geneva 1965, blz. 109-112.

²⁾ G.A.T.T. Press Release, no. 966, 12 juli 1966.

(I. M.)

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico: aandelen

Deelname aan de onderhandelingen

Het aantal landen dat thans aan de onderhandelingen deelneemt bedraagt 51. Hiervan onderhandelt echter slechts een vijftiental op basis van een algemene tariefverlaging. Dit zijn de Verenigde Staten, de zes E.E.G.-landen, de landen van de E.F.T.A. met uitzondering van Portugal, alsmede Finland en Japan. Daarnaast is er een grote groep landen die op grond van de speciale structuur van hun economie of handel is vrijgesteld van de verplichtingen tot een algemene tariefverlaging. Van deze landen wordt een meer beperkt onderhandelingsaanbod verwacht. Deze groep omvat vogels van diverse pluimage zoals:

a. Australië, Canada, Nieuw-Zeeland en Zuid-Afrika (alsook Portugal en Griekenland).

b. Enkele communistische landen: Polen, Tsjechoslowakije en Joegoslavië.

c. Meer dan twintig ontwikkelingslanden, waaronder Argentinië, Brazilië, Ghana, India, Indonesië en Pakistan.

III. DE HUIDIGE STAND VAN ZAKEN IN DE INDUSTRIËLE SECTOR

Onenigheid tussen de E.E.G. en de Verenigde Staten inzake de behandeling van tariefdispariteiten

VOLGENS de opvatting van de E.E.G. is er bij een dispariteit geen sprake van wederkerig evenredige concessies indien het land met het hoge invoerrecht zijn invoerrecht met eenzelfde percentage verlaagt als het land met het lage invoerrecht. Met name de Amerikaanse invoerrechten zijn volgens de E.E.G. in een aantal belangrijke sectoren (textiel, chemische produkten, plastics) zodanig hoog, dat zij zelfs, indien verlaagd met 50 pCt., nog steeds prohibitief zijn. Daarentegen zou in deze gevallen een eveneens met 50 pCt. verlaagd E.E.G.-buitentarif geen enkele bescherming meer bieden. Op grond van deze redenering wenst de E.E.G. in geval van dispariteit het evenwicht te herstellen door de lage E.E.G.-invoerrechten met een lager percentage te verminderen dan de hoge Amerikaanse. De Verenigde Staten voelen uiteraard weinig voor een dergelijke oplossing ⁴⁾. Tot dusver kon geen overeenstemming worden bereikt noch wat betreft de t.a.v. de dispariteiten toe te passen tariefverlagingen noch wat betreft de bij de selectie van dispariteiten toe te passen criteria.

Aangenomen mag worden dat dit probleem althans ten dele zal worden opgelost in het kader van de besprekingen t.a.v. bepaalde groepen van industriële produkten waarop hieronder nog nader zal worden ingegaan. Het vraagstuk van de dispariteiten wordt nog gecompliceerd door het daarmee nauw verbonden „Europese probleem”. Dit probleem is ontstaan als gevolg van het verschijnsel dat de dispariteiten zich vooral blijken voor te doen met betrekking tot produkten ten aanzien waarvan niet de Verenigde Staten, maar andere Europese landen de voornaamste leverancier van de E.E.G. zijn. Dit geldt bijv. voor Zwitserse horloges. Zou de E.E.G. ertoe besluiten vanwege de tarief-

⁴⁾ Zie Robert E. Baldwin: „Tariff cutting techniques in the Kennedy Round”, opgenomen in *Trade, Growth and the Balance of Payments*, 1965.

dispariteit het betreffende invoerrecht niet of slechts in geringe mate te verlagen dan zou de belangrijkste exporteur van dit produkt niet of slechts in geringe mate van de Kennedy-ronde profiteren.

Voor de oplossing van dit Europese probleem, dat niet alleen optreedt bij „dispariteiten” maar ook bij de hieronder te bespreken „uitzonderingen”, is wel gedacht aan een opsplitsing van tariefposten zodanig dat de voor de Europese landen van belang zijnde produkten buiten de dispariteiten en uitzonderingen zouden vallen ⁵⁾. Een na-deel van een zodanige oplossing is evenwel dat deze leidt tot een gecompliceerde tariefstructuur bij de Europese Economische Gemeenschap. Vooralsnog is echter geen oplossing gevonden noch voor het probleem der dispariteiten in het algemeen noch voor het Europese probleem in het bijzonder. Wel heeft de E.E.G. te kennen gegeven dat zij zal trachten „de belangen van de Gemeenschap en die van haar Europese partners met elkaar overeen te brengen” ⁶⁾. Zou de Gemeenschap wat dit betreft nalatig blijven dan dreigt trouwens het gevaar dat de kleinere Europese landen op het laatste ogenblik nog met eisen komen die ophieuw tot vertraging in de Kennedy-ronde aanleiding zouden kunnen geven. Het is echter begrijpelijk dat de E.E.G. aarzelt thans ten behoeve van landen die mogelijk in de toekomst tot de E.E.G. zullen toetreden concessies te doen die in het kader van de Kennedy-ronde automatisch ook derde landen ten goede zullen komen.

Uitzonderingen op de algemene verlaging van invoerrechten

Reeds op 16 november 1964 deponeerden de Verenigde Staten, de E.E.G., het Verenigd Koninkrijk, Japan en Finland te Genève hun uitzonderingslijsten. Deze lijsten bevatten de tariefposten welke deze landen van de algemene tariefverlaging wensen uit te zonderen. Terzelfder tijd lieten de continentale E.F.T.A.-landen (uitgezonderd Portugal) weten dat zij geen uitzonderingen zouden claimen. Zij maakten daarbij evenwel het voorbehoud dat de onderhandelingen voor hen tot voldoende wederkerige concessies zouden moeten leiden. Dit betekent dat, indien op de uitzonderingslijsten van de eerstgenoemde landen produkten voorkomen of gehandhaafd blijven waarvan een tariefverlaging juist voor deze E.F.T.A.-landen van groot belang is, deze laatste alsnog uitzonderingen zullen kunnen claimen. Ook dit beduidt dat de kleine Europese landen te elfder ure nog met eisen kunnen komen die tot onaangename verrassingen leiden.

De uitzonderingslijsten zijn niet gepubliceerd. Niettemin is hierover wel het een en ander bekend geworden ⁷⁾. Wat betreft de E.E.G. omvat de lijst o.m. chemische produkten, textiel, papier en karton, non-ferro metalen enz. tot in totaal ruwweg 20 pCt. van de waarde van de industriële import. De Amerikaanse lijst vertoont ongeveer

⁵⁾ Zie F. de Schacht: „Les négociations multilaterales de Genève à la suite des accords de Luxembourg”, *Revue du Marché Commun*, februari 1966.

⁶⁾ *Negende Algemeen Verslag (van de Europese Commissie) over de Werkzaamheden van de Gemeenschap*, juni 1966, blz. 326.

⁷⁾ Zie bijv. *Euromarkt Nieuws*, december 1964, alsmede *Opera Mundi Europe*, 24 juni en 1 juli 1965.

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

dezelfde orde van grootte indien petroleumprodukten daarbij worden inbegrepen. De Verenigde Staten wensen deze produkten echter bij voorbaat uit te sluiten op grond van het feit dat hun import daarvan voor meer dan 50 pCt. afkomstig is uit landen die geen lid zijn van het G.A.T.T. (Venezuela). De E.E.G. wijst deze redenering van de hand al was het alleen al omdat uitsluiting van petroleumprodukten de Amerikaanse uitzonderingslijst meer dan halveert. Tot dusver is men het hierover nog niet kunnen eens worden.

Begin 1965 hebben de landen die uitzonderingen claimen hierover in multilateraal verband uitleg verstrekt („justification”). Daarna volgde een serie bilaterale besprekingen waarbij elk land de gelegenheid had kenbaar te maken ten aanzien van welke door het andere land voorgestelde uitzonderingen het bezwaar heeft. Tot wederzijdse concessies moet het evenwel nog komen.

Besprekingen per groep van produkten

Aangezien bleek dat de moeilijkheden rond dispariteiten, uitzonderingen en de hieronder nog te behandelen non-tarifaire handelsbelemmeringen zich vooral voordeden t.a.v. bepaalde groepen produkten nam het G.A.T.T.-Secretariaat in de loop van 1965 het initiatief tot besprekingen per groep van produkten, gekenmerkt door min of meer gemeenschappelijke problemen. Dit betreft o.m. papier, aluminium, staal, katoenen textiel en chemische produkten. Wij beperken ons hieronder tot een aanstippen van de problemen.

1. Papier.

In deze sector is vooral bepalend of de E.E.G. met de Scandinavische landen tot overeenstemming kan komen. De sterk geïntegreerde en gekartelliseerde industrie in laatstgenoemde landen, die over een aantal productievoordelen zowel van natuurlijke als kunstmatige aard beschikt, is sterk op export georiënteerd. De tot dusver beschermde kapitaalintensieve industrie in de E.E.G. wenst voor haar grondstoffenvoorziening echter niet afhankelijk te worden van het buitenland⁸⁾. Tegen deze achtergrond, waarbij ook interne tegenstellingen een rol speelden, diende de E.E.G. eerst haar eigen beleid te bepalen. Medio juni 1966 nam de E.E.G.-Raad van Ministers echter een besluit dat leidde tot een aanbod dat de onderhandelingen in deze sector wellicht weer op gang kan brengen. Dit aanbod bestaat ten dele uit tariefverlagingen en ten dele uit handhaving van het buitenrecht in combinatie met van invoerrecht vrijgestelde contingenten.

⁸⁾ Zie *Common Market*, maart 1965.

2. Aluminium.

Dit produkt is vooral voor Noorwegen maar ook voor de Verenigde Staten van belang. Evenals voor papier heeft men ook hier tot medio juni 1966 moeten wachten alvorens de E.E.G. door een concrete aanbieding (neerkomend op handhaving van het gemeenschappelijk buitentarief in combinatie met contingenten welke tegen een lager tarief kunnen worden ingevoerd) de weg effende voor verdere onderhandelingen. Met name bij dit aanbod zal waarschijnlijk een rol spelen dat de E.E.G. geen concessies wenst te doen die bij eventuele toetreding van Noorwegen tot de E.E.G. vooral de Verenigde Staten ten goede komen.

3. Katoenen textielprodukten.

Voor deze produkten wordt de situatie in hoge mate beheerst door het feit dat de internationale katoenovereenkomst welke in 1962 in het kader van het G.A.T.T. tot stand kwam, in 1967 afloopt⁹⁾. Zo zijn de Verenigde Staten uitsluitend bereid tot tariefverlagingen en kwantitatieve liberalisatie indien de genoemde overeenkomst „which the US believes has brought order into world cotton textile trade”¹⁰⁾ wordt verlengd op de huidige basis. De E.E.G. neemt een soortgelijk standpunt in. Zwitserland echter dat t.a.v. enkele produkten uit deze groep speciale exportbelangen heeft zou deze niet gaarne van de tariefverlagingen uitgezonderd zien. Het Verenigd Koninkrijk bevindt zich in een bijzondere positie in verband met zijn Commonwealth-importen. Anderzijds schijnt een aantal ontwikkelingslanden zoals Egypte, India en Pakistan aan te dringen op wijziging van het akkoord in voor hen gunstige zin, d.w.z. grotere toegang tot exportmarkten. Een voor allen bevredigende oplossing schijnt nog niet in zicht.

4. Staal.

Het probleem heeft zich hier vooral toegespitst op de berekeningsbasis voor de toe te passen tariefverlaging. De Europese Gemeenschap, dat wil hier zeggen — althans voor een deel van de onderhavige sector — de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, is bereid tot een 50 pCt. tariefverlaging op basis van het gemiddelde van de vóór de totstandkoming van de E.G.K.S. in Frankrijk, Duitsland, Italië en de Benelux bestaande rechten. Dit gemiddelde is belangrijk hoger dan het thans in de E.E.G.-landen toegepaste recht. Verschillende andere landen,

⁹⁾ *G.A.T.T., Basic Instruments and Selected Documents*, Eleventh Supplement, Geneva 1963, blz. 25-41.

¹⁰⁾ *Kennedy Round-Background Paper submitted to the U.S. Congress*, blz. 2.

(I. M.)

BELEG INTERNATIONAAL
BELEG IN **Interunie**

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

met name de Verenigde Staten en Engeland, zijn van oordeel dat de E.G.K.S. voor staal in feite een „uitzondering” claimt. Een uitweg uit de impasse zal misschien gevonden kunnen worden door een afzonderlijke behandeling van de verschillende produkten in deze sector.

5. Chemische produkten.

In deze sector vindt men een combinatie van uitzonderingen, dispariteiten en non-tarifaire belemmeringen. Afgezien nog van te claimen uitzonderingen en dispariteiten stelt de E.E.G. — hierin gesteund door het Verenigd Koninkrijk — enigerlei tariefverlagingen voor deze groep van produkten bij voorbaat afhankelijk van een bevredigende regeling door de Verenigde Staten van het systeem van de „American Selling Price” (A.S.P.). Dit is een systeem van waardebepaling bij invoer dat in de praktijk leidt tot soms exorbitant hoge invoerrechten. In mei 1966 deed zich ten aanzien van de A.S.P. een belangrijke ontwikkeling voor. Amerika bleek toen namelijk bereid aan de wensen van de E.E.G. en Engeland — althans in principe — tegemoet te komen. Het Amerikaanse voorstel — aangeduid als „werkhypothese” — komt neer op een omzetting van de uit de A.S.P. voortvloeiende tarieven in een ad valorem invoerrecht alsmede verlaging van deze omgezette rechten met 50 pCt. Daartegenover zouden dan echter bijzondere tegenprestaties geleverd moeten worden. Zelfs indien deze „werkhypothese” verwezenlijkt zou worden zijn de betreffende Amerikaanse invoerrechten nog altijd zo hoog dat er sprake is van dispariteiten. De E.E.G. heeft dan ook reeds te kennen gegeven dat het voorstel slechts dan tot een bevredigende oplossing kan leiden indien het aanzienlijk wordt verbeterd ¹¹⁾. Niettemin kan men de principiële bereidheid van de Verenigde Staten om het A.S.P.-systeem op te heffen reeds als een aanmerkelijk winstpunt beschouwen.

IV. DE NON-TARIFAIRE HANDELSBELEMMERINGEN

HIERONDER worden begrepen een sterk gevarieerde groep van wettelijke en administratieve, ten dele zelfs ongeschreven, nationale bepalingen die een belemmerende invloed uitoefenen op de internationale handel. Conform de brede grondslagen van de Kennedy-ronde zullen ook deze belemmeringen deel uitmaken van de onderhandelingen. Het betreft hier in hoofdzaak een vijftal gebieden ¹²⁾:

- methoden van waardebepaling bij invoer, die leiden tot onzekerheid t.a.v. het toe te passen invoerrecht dan wel tot zeer hoge invoerrechten;
- preferenties bij overheidsaankopen, die leiden tot onevenredige bevoordeling van binnenlandse producenten;
- administratieve en technische voorschriften, zoals bijv. per land uiteenlopende hygiënische voorschriften en technische normen waarvan de toepassing in de praktijk tot discriminatie aanleiding geeft;
- fiscale bepalingen, die leiden tot een benadeling van buitenlandse producenten;
- anti-dumping maatregelen, die invoerbepalend werken en aanleiding geven tot grote onzekerheden met betrekking tot de toepassing ervan.

¹¹⁾ Persmededeling van de Raad van de Europese Economische Gemeenschap, 14 juni 1966.

¹²⁾ Zie ook *Opera Mundi Europe* van 22 en 29 april 1965.

5% Rente van uw spaargeld met een Spaardeposito (1 Jaar opzegging) van de

Algemene Bank Nederland
(Nederlandsche Handel-Maatschappij — De Twentsche Bank)

(I.M.)

Voor een deel zijn de gewraakte praktijken nauw verbonden met bepaalde groepen van produkten. De scheiding tussen de industriële sector van de Kennedy-ronde en die der non-tarifaire belemmeringen is dan ook zeer arbitrair, hetgeen reeds bleek bij de groep chemische produkten waar het A.S.P.-systeem een belangrijk twistpunt vormt. Eveneens hoog op de verlanglijst van de E.E.G. staat een herziening van de „Buy American Act”, op grond van welke wet de Amerikaanse overheid de voorkeur geeft aan Amerikaanse firma's, zelfs indien hun offerte tot 50 pCt. hoger is. Door middel van een dergelijke voorkeursmarge zouden bovendien bepaalde tariefconcessies van de Verenigde Staten in feite weer ongedaan kunnen worden gemaakt.

De Amerikanen van hun kant klagen o.m. over soortgelijke doch ongeschreven wetten als de „Buy American Act” in verschillende Europese landen. Daarnaast wijzen zij o.m. op de kwantitatieve belemmeringen welke aan de import van Amerikaanse steenkolen in de weg worden gelegd zowel in Engeland als in de E.E.G. Ook zijn er de omzetbelasting en de wegebelasting, die in verschillende Europese landen leiden tot een de facto discriminatie ten nadele van Amerikaanse auto's. Tegenover Brits-Franse klachten over Amerikaanse belastingen op (Schotse) whisky en cognac staan Amerikaanse klachten over een Frans reclameverbod voor (Amerikaanse) whisky. Zo kan men doorgaan.

Een hoofdstuk apart vormt de kwestie van de anti-dumpingmaatregelen. De bestaande G.A.T.T.-regels (art. VI van de algemene overeenkomst) geven in de praktijk niet voldoende houvast, zodat er in feite toch een internationale anarchie bestaat op dit gebied. Men streeft thans naar een internationaal te aanvaarden algemene toepassingsovereenkomst (code van goed gedrag) die dit euvel zal moeten ondervangen. De E.E.G. schijnt hier in principe niet afwijzend tegenover te staan. Tot nu toe is men het evenwel zelfs binnen de E.E.G. niet eens kunnen worden over een gemeenschappelijk anti-dumpingbeleid. Een al te groot optimisme t.a.v. de spoedige totstandkoming van een regeling in breder internationaal verband lijkt dan ook prematuur.

Het mag betwijfeld worden of al deze zaken reeds in het kader van de Kennedy-ronde geregeld kunnen worden. Niettemin is het zeer toe te juichen dat over deze materie een internationale gedachtenwisseling op gang is gekomen.

Vlaardingen.

Drs. A. S. FRIEDEBERG.

(I. M.)

VOOR ADVERTENTIES EN RECLAME IN HET BUITENLAND

INTERNATIONAAL ADVERTENTIE BUREAU **BOLIJN**

KONINGSPLEIN 12-14 • AMSTERDAM • TEL. 247104

Dit eerste van een tweetal artikelen begint met een inleidend overzicht van het verloop van de totale nationale besparingen en van de spaarquote in Nederland. Vervolgens komen onder meer ter sprake: het aandeel van de diverse spaarvormen in de gezinsbesparingen en de vertraagde relatieve groei van de spaarbankbesparingen in de laatste jaren, volgens de schrijver o.a. het gevolg van het sterk stijgende werknemersaandeel in het nationaal inkomen. In het tweede artikel zullen o.a. de motieven tot sparen, de onderlinge concurrentie der spaarinstellingen, de gewijzigde structuur van de landbouwkredietinstellingen als spaarbanken en de samenstelling van het spaarderskorps worden behandeld.

Betekenis en ontwikkeling van het spaarbanksparen in Nederland

(I)

HET sparen in al zijn facetten staat thans in het middelpunt der belangstelling. Een verhoging van de besparingen op korte termijn zou namelijk een belangrijke bijdrage tot het evenwichtsherstel van onze economie kunnen leveren. De consumptieve bestedingen zouden worden gematigd, terwijl de discrepantie tussen kapitaalvraag en kapitaal aanbod wellicht zou verminderen. Daarnaast zouden omvangrijker besparingen op lange termijn evenmin onwelkom zijn ten einde de investeringen en daarmee de economische groei te continueren. In dit licht dient men bijvoorbeeld de invoering van de Algemene Premiespaarwet te zien, die tevens tot doel heeft de vermogenspositie van de lagere inkomensgroepen te verbeteren. Binnen het kader van het evenwichtsherstel op korte termijn is het voorstel van de werknemersorganisaties actueel, dat een deel van de afdwingbare loonsverhogingen wil laten uitkeren in de vorm van rentegevende papieren, het zogenaamde spaarloon.

Het is in het licht van de spaarproblematiek zeker nuttig aandacht te schenken aan de verschillende manieren, waarop de besparingen in feite tot stand komen. Dit en een volgend artikel zullen daarom in hoofdzaak de spaarbankbesparingen en in mindere mate de nationale besparingen tot onderwerp hebben. In het bijzonder zal worden nagegaan, welke betekenis aan deze spaarvorm moet worden toegekend en welke factoren op langere termijn hierop van invloed zijn. Tevens wordt aandacht geschonken aan de structurele wijzigingen, die zich binnen het geheel van instellingen, aan wie deze besparingen worden toevertrouwd, hebben voorgedaan.

Nationale besparingen

GEWOONLIJK stelt men de betekenis der nationale besparingen vast door deze uit te drukken in een percentage van het nationaal inkomen in een bepaald jaar. Nederland blijkt dan een relatief hoog spaarniveau te bezitten. De nationale besparingen hebben zich in ons land gedurende de periode 1955-1964 op een niveau van 20 pCt. van het netto nationaal inkomen (marktprijzen) bewogen.

In dit verband rijst onmiddellijk de vraag of dit niveau voldoende is om het structuurpolitieke deside-

ratum van een evenwichtige groei der produktie te verzekeren. Het is aan weinig twijfel onderhevig, dat in een land als het onze, met zijn zeer hoge exportquote en de noodzaak werkgelegenheid te creëren voor een bevolking die in verhouding tot de overige Westeuropese landen snel groeit, een hoge investeringsquote een eerste vereiste is. Naast omvangrijke bedrijfsinvesteringen, vereisen met name de woningbouw en de zorg voor de infrastructuur een hoog niveau van nationale besparingen, die tevens de structureel wenselijke kapitaalexport en de eventuele deviezenaanwas moeten financieren.

Hoewel de groei van de nationale produktie bevredigend genoemd mag worden, gaan er, zoals vermeld, vooral de laatste tijd steeds meer stemmen op, die beklemtonen, dat een verhoging van de spaarquote voor de verdere ontwikkeling van onze economie van groot belang is. Logischerwijs dringt zich dan de vraag op of het mogelijk is een optimaal groeipercentage aan te geven en vast te stellen in welke mate substitutie van huidige voor toekomstige consumptiemogelijkheden nodig is om een dergelijk optimum te bereiken. De economische theorie heeft dit probleem echter (nog) niet kunnen oplossen: „nothing sensible can be said about the optimum level of savings at present” concludeert J. Tinbergen¹⁾ in zijn studie over deze problematiek. Het vraagstuk der optimale spaarquote is derhalve een zaak van min of meer subjectieve waardering.

Men neemt wel aan, dat voor ons land een spaarquote van 22 pCt. het meest nastrevenswaard zou zijn. Tot nu toe werd alleen in 1960 een dergelijk niveau bereikt. In dat jaar werd namelijk „slechts” 77,3 pCt. van het nationaal inkomen door de overheid en de gezinshuishoudingen besteed voor consumptieve doeleinden.

Achter de jaarlijkse fluctuaties van de spaarquote gaat een bepaalde ontwikkeling op lange termijn schuil. Het is uiteraard deze tendentie, die ons iets kan zeggen omtrent het structurele verloop van ons nationale consumptie-offer en de bijdragen, die de verschillende categorieën huishoudingen hieraan leveren²⁾ (tabel 1).

¹⁾ J. Tinbergen: „Optimum Savings and Utility Maximization over Time”, *Econometrica*, april 1960.

Zonder verder de samenstelling en ontwikkeling van de nationale besparingen aan een uitvoerige analyse te willen onderwerpen kan worden vastgesteld, dat zowel in de spaarquote van gezinnen als in die van de bedrijven een opmerkelijke teruggang is te bespeuren. De daling van de particuliere spaarquote hangt ongetwijfeld samen met de stijging van ons relatief kostenpeil. Deze stijging begon in 1961 met de revaluatie en werd vervolgens versterkt door de arbeidstijdverkortung, die in 1962 haar intrede deed. Onder invloed van de loonontwikkelingen der laatste jaren heeft deze tendentie zich krachtig voortgezet. Een gevolg hiervan is geweest, dat het werknemersaandeel in het nationaal inkomen, dat van 1960 tot 1963 reeds gestegen was van 67,3 tot 72,8 pCt., thans het uitzonderlijk hoge niveau van ca. 75 pCt. heeft bereikt. De hiermee verband houdende snellere stijging van de loon- en steuninkomens in vergelijking met de inkomens van zelfstandigen heeft de consumptie in niet onbelangrijke mate gestimuleerd³⁾.

De besparingen van gezinnen

DE gezinsbesparingen vormen een belangrijk deel der nationale besparingen. Gedurende de jaren 1955-1964 werd, op trendbasis, gemiddeld 9,7 pCt. van het netto nationaal inkomen door de sector gezinshuishoudingen niet voor consumptieve doeleinden aangewend. Beschouwt men de vormen, waarin de gezinnen hun besparingen aanhouden, dan blijkt dat de besparingen bij spaarinstellingen daarin een groot aandeel hebben (tabel 2).

Een voortschrijdend zesjaarsgemiddelde verschaft een inzicht in de plaats die de verschillende spaarvormen op langere termijn in de gezinsbesparingen innemen. Hoewel uit onderstaande tabel duidelijk de toenemende betekenis van het spaarbanksparen en de afnemende rol van de vermogensmutaties, die onder het hoofd „overige” vallen, naar voren komt, blijkt duidelijk, dat de groei van de spaaroverschotten bij spaarinstellingen de laatste jaren een vertraging heeft ondergaan (tabel 3).

Met betrekking tot de positie, welke de besparingen via de traditionele spaarinstellingen in de gezinsbesparingen innemen, kan nog worden opgemerkt, dat volgens de in bovenstaande tabel gevolgde methode gedurende de jaren 1955-1960 24,1 pCt. en gedurende de tijdvakken 1958-1963 en 1959-1964 resp. 32,5 en 32,4 pCt. van de gezinsbesparingen door deze categorie vermogensmutaties werd gevormd. Er lijkt thans dus duidelijk sprake van een stabilisering van de relatieve betekenis der traditionele spaarbankbesparingen. Bekijkt men de situatie van de laatste jaren wat nader, dan blijkt, dat tot 1960 de netto inleggingen op spaarrekeningen een opmerkelijke aanwas vertoonden; daarna heeft de stijging van de besparingen van gezinshuishoudingen zich vooral voltrokken in de vorm van stortingen bij verzekeringsmaatschappijen en pensioenfonds. In procenten uitgedrukt bedroeg de groei van de besparingen bij de laatstgenoemde groepen instellingen gedurende de periode 1960-1964 69,2 pCt. Dit accres komt in belangrijke mate voor rekening van de pensioenen, die sterk toenamen ten gevolge van de groei der totale loonsom.

³⁾ Korte tijd na het gereedkomen van dit artikel publiceerde het C.B.S. het overzicht „Besparingen naar sectoren” (*Statistisch Bulletin*, no. 65), waarin tevens de voorlopige cijfers over het jaar 1965 werden vermeld. Deze nieuwe gegevens blijken geen afbreuk te doen aan de hierna geconstateerde tendenties.

TABEL 1.

Structurele ontwikkeling van de nationale besparingen naar sectoren

(in pCt. van het netto nationaal inkomen)

Periode a)	Gezinnen b)	Bedrijven c)	Particulieren	Overheid d)	Nationale spaarquote
	(1)	(2)	(1) + (2)	(3)	(1+2+3)
1955/1960	9,9	6,0	15,9	3,9	19,8
1956/1961	9,9	5,8	15,7	4,3	20,0
1957/1962	9,8	5,8	15,6	4,7	20,3
1958/1963 e)	9,4	5,6	15,0	5,0	20,0
1959/1964 e)	9,5	5,3	14,8	5,4	20,2

- a) Voortschrijdende zesjaarsgemiddelden.
 b) Inclusief bedrijven, die niet de N.V.-vorm bezitten.
 c) Inclusief overheidsbedrijven.
 d) Inclusief sociale verzekering.
 e) 1963 en 1964: voorlopige cijfers.

Bron: Nationale Rekeningen 1964, tabel 20.

TABEL 2.

Samenstelling van de gezinsbesparingen

Jaar	Besparingen van gezinnen				
	Totaal (in f. mln.)	waarvan in pCt.			
		Verzekeringen	Pensioenen	Spaarinstellingen a)	Overige
1958 ..	3.294	16,9	18,8	31,2	33,1
1959 ..	3.012	20,3	21,4	42,3	16,0
1960 ..	4.047	17,4	16,9	37,8	27,9
1961 ..	3.851	20,1	24,4	41,2	14,3
1962 ..	3.934	20,8	26,8	42,0	10,4
1963 ..	4.280 b)	21,1	25,2	46,5	7,2
1964 ..	6.090 b)	16,6	22,0	32,8	28,6

- a) Inclusief handelsbanken.
 b) Voorlopige cijfers.

Bron: Nationale Rekeningen 1964, tabel 20, en Spaarbankstatistiek C.B.S.

TABEL 3.

Structurele ontwikkeling van de spaarvormen

(in pCt. van de gezinsbesparingen)

Periode a)	Verzekeringen	Pensioenen	Spaarinstellingen b)	Overige
1955/1960	19,1	19,4	29,6	31,9
1956/1961	19,8	20,8	32,1	27,3
1957/1962	19,5	21,8	34,7	24,0
1958/1963	19,4	22,3	40,2	18,1
1959/1964	19,4	22,8	40,4	17,4

- a) Voortschrijdende zesjaarsgemiddelden.
 b) Inclusief handelsbanken.

Bron: Nationale Rekeningen 1964, tabel 20, en Spaarbankstatistiek C.B.S.

Het spaaroverschot (inclusief rente) van spaar- en handelsbanken bedroeg in 1964 f. 2.004 mln. tegen f. 1.544 mln. in 1960; het relatieve accres van de besparingen bij spaarinstellingen bedroeg dus 29,8 pCt. Het deel van het beschikbaar inkomen, dat in 1964 niet voor consumptieve doeleinden werd besteed, bedroeg f. 6.090 mln. tegen f. 4.047 mln. in 1960, hetgeen een procentuele toename van 50,5 pCt. impliceert. Men moet derhalve concluderen, dat de relatieve aanwas van de spaarbankbesparingen is achtergebleven bij de groei der gezinsbesparingen⁴⁾. Tot deze ontwikkeling zal wellicht de wijziging in de inkomensverdeling heb-

³⁾ Zie ook *Centraal Economisch Plan 1966*, blz. 76.

⁴⁾ Zie voor het verband tussen beschikbaar inkomen, gezinsbesparingen en spaarbankbesparingen: K. Ponsen: „Factoren van invloed op het inlegoverschot bij spaarbanken”, *Vakblad voor Nederlandse Spaarbanken*, 1960 no. 1, en A. Pais: „Spaarbanksparen 1950-1960”, *E.-S.B.*, 23 mei 1962.

ben bijgedragen. Hoewel het sterk stijgende werknemers-aandeel een aanwijzing vormt, dat voor een groot deel der bevolking een snellere welvaartsstijging kan worden bereikt, geeft deze ontwikkeling, voor zover zij leidt tot een daling van de particuliere besparingen, aanleiding tot bezinning, omdat hierdoor de verdere welvaarts-groei in gevaar kan komen.

Daarnaast zullen de gestegen kapitaalmarktrente en de loon- en prijsontwikkeling van de laatste jaren de spaarbankbesparingen eveneens ongunstig beïnvloed hebben. Er dient met name bedacht te worden, dat een minder evenwichtig loon- en prijsbeleid een zekere mate van onrust op de spaargeldmarkt teweeg kan brengen, die als ongewenst beschouwd moet worden. De President van De Nederlandsche Bank formuleerde het aldus ⁵⁾:

„De verantwoordelijkheid voor eigen toekomstverzorging is in onze samenleving de grondslag voor de menigvuldige vormen van spaaractiviteit, zonder welke de investeringen in collectieve voorzieningen en in uitbreiding van het productie-apparaat niet in voldoende omvang mogelijk zouden zijn. Indien evenwel de geldontwaarding zou voortgaan de spaarder — en met name de kleine spaarder die, meer dan de bezitter van een relatief groot vermogen, is aangewezen op besparing in de vorm van het houden van geldvorderingen — jaarlijks een deel van zijn besparingen te beroven, en zulks niet als gevolg van een oorlogs-catastrofe, maar in een tijdperk dat geroemd wordt wegens de grote welvaartsvermeerdering die het brengt, kan niet verwacht worden dat de bereidheid tot het accumuleren van geldvorderingen op den duur zal standhouden”.

Spaarbanksparen

HET sparen heeft in het Nederlandse levenspatroon steeds in hoog aanzien gestaan. In een sfeer, waarin spaarzaamheid steeds als een belangrijke deugd werd beschouwd, hebben de spaarinstellingen zich dan ook krachtig kunnen ontwikkelen. Zij vormen thans een niet meer weg te denken element in het dagelijks levenspatroon. Hadden de spaarbanken aanvankelijk de bedoeling het sparen bij de lagere inkomensgroepen te bevorderen, thans mag gesteld worden, dat de spaar-rekening een alom verbreide vorm van vermogens-bezit is.

De betekenis van het spaarbanksparen kwam recentelijk wederom tot uitdrukking bij een, in opdracht van de Coöp. Centrale Raiffeisen-Bank te Utrecht, door de Nederlandse Stichting voor Statistiek verricht onderzoek naar de situatie op de spaardersmarkt in één van onze grote steden. Naar aanleiding van de vraag „Hebt u in het afgelopen jaar, dus in 1964, uit uw loon, salaris of overig inkomen gespaard? Kunt u aan de hand van dit kaartje zeggen op welke wijze u dit gedaan hebt?” werd het volgende, geheel voor zichzelf sprekende beeld verkregen (tabel 4).

Van de spaarzin der bevolking, d.w.z. van de geneidghed om te sparen bij spaarbanken, kan een indruk worden verkregen door voor een aantal jaren het aantal spaarrekeningen uit te drukken per 100 inwoners en het gemiddeld spaartegoed per inwoner te berekenen ⁶⁾ (tabel 5).

Het aantal spaarrekeningen blijkt sneller te zijn toenomen dan de bevolking. Met name de landbouwkredietbanken geven een snelle uitbreiding van het aan-

⁵⁾ Jaarverslag van De Nederlandsche Bank 1963, blz. 22.

⁶⁾ Het aantal spaarrekeningen bij handelsbanken per 100 inwoners is niet bekend. Het gemiddeld spaartegoed per inwoner bij deze instellingen bedroeg eind 1964 f. 167 tegen f. 78 per ultimo 1960.

TABEL 4.

Spaarvormen naar welstand en leeftijd

(in pCt. van het aantal ondervraagden per categorie)

Spaarvormen	Totaal	Welstand		Leeftijd			
		Hogere welstands-klasse	Lagere welstands-klasse	t/m 34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	65 jaar en ouder
Op gewone spaarrekening/boekje	60	67	55	66	65	58	47
Premie voor levens- en/of studieverzekering	23	26	19	29	29	23	3
Op een bedrijfs- of premie-spaarrekening	14	17	12	13	19	16	0
In kas (thuis) bewaard ..	14	10	17	24	18	11	4
Effecten gekocht	8	15	2	3	8	11	6
Aflossing hypotheek en andere schulden	7	12	2	11	7	7	2
Op termijnspaarrekening ..	5	8	3	8	7	4	3
Deposito op bank a)	4	7	1				
In eigen zaak gestoken a)	4	8	1				
Huizen of grond of eigen huis gekocht a)	2	4	1	14	14	21	8
Andere wijze a)	5	7	3				
Totaal b)	146	181	116	168	167	151	73
Niet gespaard	21	14	29	13	14	23	46
Aantal ondervraagden ...	800	362	438	165	254	242	139

a) Het aantal ondervraagden dat deze spaarvorm heeft gebruikt is te klein om een detaillering naar leeftijd te kunnen maken.

b) Meer dan 100 pCt., omdat in een aantal gevallen meerdere spaarvormen werden opgenomen.

TABEL 5.

Gegevens betreffende de spaarzin

Jaar	Rijkspost-spaar-bank		Algemene spaar-banken a)		Landbouw-krediet-banken b)		Totaal	
	I	II	I	II	I	II	I	II
1960	44,8	f. 229	31,6	f. 260	19,6	f. 370	96,0	f. 859
1961	45,3	„ 247	32,7	„ 291	21,6	„ 417	99,5	„ 955
1962	45,8	„ 272	33,7	„ 325	23,3	„ 467	102,8	„ 1.063
1963	46,1	„ 296	34,8	„ 362	25,1	„ 534	106,0	„ 1.192
1964	46,0	„ 318	36,0	„ 398	27,1	„ 594	109,1	„ 1.310

I = Aantal spaarrekeningen per 100 inwoners.
II = Gemiddeld spaartegoed per inwoner.

a) Inclusief niet-aangesloten en gelieerde spaarbanken.

b) Inclusief niet-aangesloten landbouwkredietinstellingen.

Bron: Spaarbankstatistiek C.B.S.

tal spaarrekeningen te zien. Het aantal spaarders met meer dan één rekening neemt eveneens toe. Vele spaarders schijnen derhalve naast hun direct opvraagbare spaartegoed een gepremieerde of een termijnspaarrekening aan te houden; bovendien is het bezit van meerdere boekjes bij verschillende spaarinstellingen geen ongewoon verschijnsel.

Nemen de spaarbanken in de bezitsvorming een voorname plaats in, omtrent de vermogenspositie van de doorsnee spaarder moet men zich geen overdreven voorstelling maken. Het gemiddeld spaarsaldo bij spaarbanken bedroeg eind 1964 f. 1.201. Een groot deel van de tegoeden heeft echter een geringe omvang en vertegenwoordigt daarom geen vermogensreserve van enige betekenis. Van de direct opvraagbare spaarrekeningen der Rijkspostspaarbank vertoonde per 31 december 1964 59 pCt. een tegoed, dat beneden f. 100 lag. Voor de Raiffeisen-organisatie kon per ultimo 1964 een soortgelijk percentage van 32 vastgesteld worden. Het deel van het totale aantal spaarrekeningen van 216 algemene spaarbanken, dat een tegoed beneden f. 100 vertoonde, bedroeg per die datum 48 pCt.

Utrecht.

W. DRIEHUIS.

Een rem op de Nederlandse uitvoer van cacao­boter

Inleiding

IN volume heeft de Nederlandse uitvoer van cacao­boter sinds 1956 een verdubbeling laten zien. Ondanks deze gunstige ontwikkeling heeft Nederland zijn relatieve positie in de desbetreffende wereldhandel niet kunnen handhaven.

In verschillende grondstofproducerende landen zijn in­ tussen cacao­boonverwerkende industrieën gevestigd, bijv. in Ghana en de Ivoorkust. Deze fabriceren hoofdzakelijk half­fabrikaten zoals cacao­boter en -koeken, die bijna geheel bestemd zijn voor de afzet in het buitenland. Een dergelijke afzet wordt vergemakkelijkt door de regerings­ steun, die deze nieuwe industrieën op verschillende wijzen ondervinden.

De vraag is nu in hoeverre deze ontwikkeling in de grond­ stofproducerende landen in de afgelopen jaren heeft bij­ gedragen in het relatief achterblijven van de Nederlandse uitvoer van cacao­boter.

Het verband tussen de Nederlandse uitvoer van cacao­boter en de wereldopbrengst van cacao­bonen

IN de periode 1952-1960 blijkt de Nederlandse uitvoer van cacao­boter in volume een soortgelijke ontwikkeling te hebben vertoond als de wereldopbrengst van cacao­ bonen. De hiervoor berekende relatie blijkt echter alleen te gelden voor de genoemde periode en niet voor de daar­ opvolgende jaren. Zo is er een belangrijk verschil te con­ stateren voor 1965. Dit laatste is ten dele veroorzaakt, doordat de stijging van het wereldverbruik van cacao­ bonen in niet onbelangrijke mate is achtergebleven bij de toeneming van de wereldopbrengst. Dit impliceert dat ook het wereldverbruik van cacao­boter minder zal zijn toe­ genomen dan door het wereldopbrengstcijfer wordt gesug­ gereerd. Hetzelfde geldt ook t.a.v. de Nederlandse uitvoer van cacao­boter.

In verband hiermee is vervolgens nagegaan in hoeverre er voor een langere periode een relatie heeft bestaan tussen de Nederlandse uitvoer van cacao­boter en het wereld­ verbruik van cacao­bonen (de grindings).

Het verband tussen de Nederlandse uitvoer van cacao­boter en het werelddotaal van de grindings van cacao­bonen

WANNEER de verhouding van deze Nederlandse uitvoer en de wereldgrindings in beeld wordt ge­ bracht, blijkt er sinds 1960 sprake te zijn van een niet onbelangrijke breuk. De relaties die voor de perioden 1952-1960 en 1960-1965 berekend zijn, geven deze ver­ andering duidelijk weer.

$$(1) \quad 1952-1960 \quad b_{cb} = 0,0775 \text{ cb} - 40,88 \quad R^2 = 0,884$$

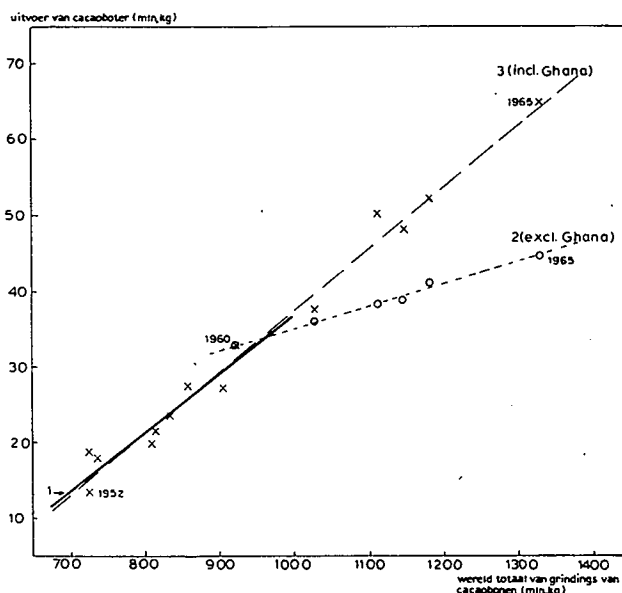
$$(2) \quad 1960-1965 \quad b_{cb} = 0,0297 \text{ cb} + 5,43 \quad R^2 = 0,994$$

b_{cb} = Nederlandse uitvoer van cacao­boter (mln. kg)

cb = werelddotaal van grindings van cacao­bonen (mln. kg)

Gemeten per procent toeneming van de wereldgrindings blijkt de gemiddelde stijging van de Nederlandse uitvoer van cacao­boter in de periode 1952-1960 groter te zijn ge-

De Nederlandse en de Nederlandse + Ghanese uitvoer van cacao­boter t.o.v. de wereldgrindings

weest (2,83 pCt.) dan in het meer recente tijdvak (0,86 pCt.).

Cacao­boter is bestemd om te worden toegevoegd aan de vermalen cacao­bonen, ten einde het vetgehalte te bereiken, dat noodzakelijk is voor de fabricage van choco­ lade. Tot dusverre is het niet mogelijk geweest de cacao­ boter op een bevredigende wijze te vervangen door een andere, meestal goedkopere, vetsoort. De voortdurende stijging die het werelddotaal der grindings sinds 1958 heeft laten zien, moet zodoende zijn samengegaan met een overeenkomstige toeneming van het wereldverbruik van cacao­boter.

Terwijl de Nederlandse uitvoer van cacao­boter in de periode 1952-1960 meer is toegenomen dan het volume van de wereldgrindings, is er in recente jaren sprake ge­ weest van een minder dan proportionele stijging. Om een dergelijke ontwikkeling te verklaren wordt in de eerste plaats verband gezocht met de vestiging van nieuwe indus­ trieën in de grondstofgebieden. In tabel 1 wordt een beeld gegeven van de verwerkingscijfers van deze landen.

TABEL 1.

Grindings van cacao­bonen (in mln. kg)

Jaar	Brazilië	Ghana	Ivoorkust
1956	32	—	—
1957	50	—	—
1958	55	3	—
1959	65	8	—
1960	62	4	—
1961	46	9	—
1962	53	20	—
1963	42	23	—
1964	38	31	—
1965 a)	40	60	10
1966 b)	50	75	15

a) Raming.
b) Prognose.

Het meest naar voren springt wel de recente ontwikkeling van de cacao­boon­ver­werkende industrie in Ghana. Ervan uitgaande dat ca. 40 pCt. van het gewicht der cacao­bonen als cacao­boter beschikbaar komt, zou dit land in 1965 ca. 24 mln. kg cacao­boter hebben gefabriceerd.

Het verwerkingscijfer van de Braziliaanse industrie is eveneens van groot belang. Het verloop van deze grindings wijst echter niet op een toeneming van het concurrerend aanbod van cacao­boter. De capaciteit is reeds van oudere datum en vertoont geen verdere ontwikkeling.

In de Ivoorkust is er pas zeer recent sprake van een eigen verwerking van cacao­bonen. In de toekomst zal hiervan zeer waarschijnlijk een grotere concurrentie te verwachten zijn.

Het is waarschijnlijk dat het relatief achterblijven van de Nederlandse uitvoer van cacao­boter voornamelijk is ontstaan door de ontwikkeling in Ghana. Volgens de gegevens van de uitvoerstatistiek van Ghana is de export van cacao­boter in 1961 begonnen. Het verloop is aangegeven in tabel 2.

Om te beoordelen in hoeverre deze ontwikkeling inderdaad ten koste is gegaan van de Nederlandse uitvoer is vervolgens het volume van deze Ghanese uitvoer toegevoegd aan de Nederlandse export van cacao­boter. Hierop is de Nederlandse invoer uit Ghana in mindering gebracht. Het hieruit resulterende volume is vervolgens vergeleken met het jaarlijkse volume van de wereldgrindings. In tekening gebracht laat dit voor de gehele periode 1952-1965 een praktisch rechtlijnig verloop zien. De breuk, die geconstateerd werd voor het verband van de wereldgrindings en de Nederlandse uitvoer van cacao­boter afzonderlijk, ontbreekt hier. De volgende relatie geeft de

TABEL 2.

Uitvoer van cacao­boter door Ghana
(in mln. kg)

1961	1,2
1962	11,8
1963	9,7
1964	12,2
1965 a)	18,3

a) Januari t/m oktober.

ontwikkeling weer van de samengevoegde uitvoer van Nederland en Ghana t.o.v. de wereldgrindings in de periode 1952-1965.

$$(3) \quad 1952-1965 \quad b^1_{cb} = 0,0812 \text{ cb} - 43,78 \quad R^2 = 0,987$$

$$b^1_{cb} = \text{uitvoer cacao­boter van Ghana} + \text{Nederland} - \text{Nederlandse invoer uit Ghana.}$$

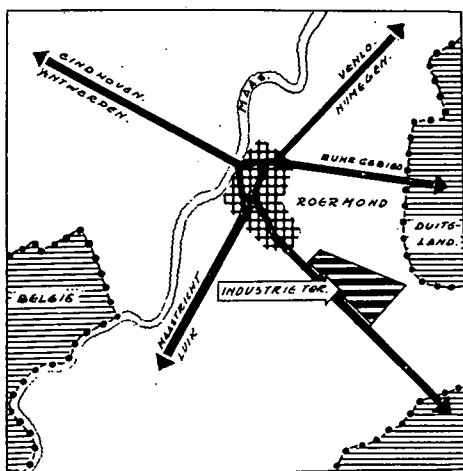
Op basis van deze laatste relatie is nu de ontwikkelingslijn (3) getekend. Bij benadering geeft deze voor de jaren 1960-1965 een extrapolatie van de lijn (1), die berekend werd voor de ontwikkeling van de afzonderlijke Nederlandse uitvoer t.o.v. de wereldgrindings in de periode 1952-1960.

Hiertegenover staat de ontwikkelingslijn (2), die berekend is voor de desbetreffende Nederlandse uitvoer van cacao­boter in de jaren 1960-1965. Een vergelijking van de ontwikkelingslijnen (1) en (2) laat duidelijk het achterblijven van de Nederlandse positie zien. Wanneer daartegenover het nagenoeg samenvallen van de ontwikkelingslijnen (1) en (3) wordt gesteld, zou mogen worden geconcludeerd, dat de ontwikkeling van de cacao­boter­uitvoer van Ghana integraal ten koste is gegaan van de Nederlandse afzet.

(I. M.)

ROERSTREEK

INDUSTRIETERREIN „HEIDE”

- Limburgs GROOTSTE industrieterrein
- REGERINGSSTEUN voor zich vestigende industrieën
- GOEDE VERBINDINGEN over weg, spoor en water
- CENTRALE LIGGING binnen het EURO-MARKTGEBIED
- uitstekend WOONKLIMAAT
- WONINGEN beschikbaar
- verhuur van INDUSTRIEHALLEN
- voldoende ARBEIDSKRACHTEN

INLICHTINGEN omtrent vestigingsmogelijkheden op dit TERREIN worden gaarne verstrekt door het SECRETARIAAT van het INDUSTRIESCHAP „ROERSTREEK”, p.a. STADHUIS, ROERMOND, Telefoon 04150-4041.

De industriële verwerking van cacao's in Afrika is niet beperkt gebleven tot Ghana. Zoals eerder bleek, verwerkte de Ivoorkust in 1965 een hoeveelheid van 10 mln. kg cacao's, terwijl kortgeleden besloten werd tot de oprichting van een soortgelijke industrie in Nigeria met een verwerkingscapaciteit van niet minder dan 50.000 ton cacao's. Deze laatste industrie zou reeds in 1967 gereed kunnen komen.

Uit deze ontwikkeling van de Afrikaanse grondstoflanden blijkt duidelijk, in welke mate er een rem is ontstaan voor de verdere ontplooiing van de Nederlandse export van cacao's.

's-Gravenhage.

J. AMELUNG.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

INTERNATIONALE CURSUS OVER EUROPESE INTEGRATIE

Van 4 oktober 1966 tot 15 juni 1967 wordt aan de Universiteit van Amsterdam in het Engels een internationale cursus gegeven over Europese integratie. De colleges worden gegeven door hoogleraren van Nederlandse universiteiten, deskundigen van Nederlandse ministeries en de Europese Gemeenschappen. Bovendien zullen buitenlandse gastdocenten voor de cursus spreken.

Naast algemene onderwerpen zullen ook bijzondere onderwerpen, zoals: mededinging, energie, fiscale harmonisatie en buitenlandse betrekkingen, aan de orde komen. Voorts zullen de volgende weken aan speciale onderwerpen worden gewijd:

- 9 - 14 januari 1967 — Europese landbouw
- 13 - 18 februari 1967 — Rechtsbescherming
- 13 - 18 maart 1967 — Vennootschappen

Naast de cursisten worden tot de colleges en de bovengenoemde weken ook *auditeurs* toegelaten. Het inschrijfgeld hiervoor bedraagt f. 25; voor studenten ingeschreven aan een Nederlandse Universiteit of Hogeschool f. 10.

Belangstellenden kunnen zich wenden tot het Secretariaat van de International Course on European Integration (Mej. M. Rodenburg), Europa-Instituut, Herengracht 508, Amsterdam-C., tel. 21 78 78.

ECONOMISCH-STATISTISCHE MIDDAG 1966

De Economische Sectie van de Vereniging voor Statistiek organiseert op vrijdag, 14 oktober 1966, in Krasnapolski, Vijgendam, Amsterdam-C., een Economisch-Statistische Middag over het onderwerp: **WONINGBOUW**. Het programma luidt als volgt:

- 13.45 uur: Opening door de voorzitter.
- 14.00 uur: *Mr. J. van Zwet: Praktische aanpak van onderzoek naar de produktiviteit in de woningbouw.*
- gereedgemaakte woningen en produktie
 - bouwtijd en produktie
 - voortgangscntrole
 - statistische correcties
 - grote en kleine objecten
 - traditionele bouw en bouwsystemen
 - financiering

P a u z e

- 15.00 uur: *Dr. J. B. D. Derksen: Vraag en aanbod op de woningmarkt.*
- heeft econometrische analyse zin?
 - enkele voorlopige uitkomsten van een analyse

P a u z e

- 16.00 uur: Vrije discussie en beantwoording van vragen door de sprekers.
- 17.00 uur: Sluiting.

Niet-leden van de Economische Sectie kunnen een toegangskaart verkrijgen door vóór 7 oktober a.s. f. 5 te storten op giro-rekening 978552 t.n.v. de penningmeester van de Sectie met vermelding: Econ.-Stat. Middag. De toegangskaart wordt dan automatisch toegezonden.

E.-S.B. 21-9-1966

RECENTE PUBLIKATIES

Rapport van de Commissie inzake schadevergoedingsverordeningen. Publikatie no. LXVI van het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting. N. Samsom, Alphen aan den Rijn 1964, 78 blz., f. 7,50.

Dit rapport gaat in op de vraag, welke aanvullende regeling een gemeente kan en behoort te treffen ten aanzien van de in de Wet op de Ruimtelijke Ordening opgenomen regeling betreffende schadevergoeding ten gevolge van bepalingen van bestemmingsplannen.

Ir. H. M. Goudappel: De motorisering van Nederland. Prognoses in verleden en heden en hun consequenties voor de ruimtelijke ordening. Publikatie no. LXVII van het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting. N. Samsom, Alphen aan den Rijn 1965, 60 blz., f. 5.

Ir. W. Eckhaus, Ph. D.: Abstractie en realiteitszin in de toegepaste wiskunde. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de zuivere en toegepaste wiskunde en de mechanica aan de Technische Hogeschool te Delft op 23 februari 1966. Waltman, Delft 1966, 20 blz., f. 1,50.

Mr. J. J. G. van Roosmalen: De binnenlandse belastingplichtigen in het Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942.

Proeve ener rechtstheoretische benadering. Æ. E. Kluwer, Deventer 1965, 188 blz., f. 14,50.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt

EIND juni jl. maakte De Nederlandsche Bank bekend, dat zij met de representatieve organisaties van de handelsbanken en de boerenleenbanken een wijziging in de Gedragslijn betreffende de kredietverlening op korte termijn was overeengekomen. Deze verandering hield een verzwaring in van het verplichte deposito voor die banken, die zich continu met de relevante kredietverlening boven de norm bevinden en vergeleken met een jaar eerder hun beleid niet op een vermindering van de overschrijding

(I. M.)

Beleggen in goud

GOLDMINES

Een bloemlezing uit de Zuidafrikaanse goudmijnen. Vraagt inlichtingen of toezending van documentatiemateriaal bij de beheerder Algemene Bank Nederland.

richten doch nog verder boven het plafond uitkomen. Deze nieuwe regeling is eind juli van kracht geworden, zodat de invloed van de verzwaring in de depositoperiode van half september tot medio oktober naar voren zou kunnen komen. Het bedrag, dat voor dit tijdvak is vastgesteld is f. 91 mln., een van de laagste, die tot nu toe in 1966 hebben gegolden. Hieruit mag men niet zonder meer concluderen dat in één maand de monetaire „boosdoeners” berouwvol hun kredieten binnen de toelaatbare grenzen hebben gebracht. Het is zeer wel mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat ook andere factoren aan het werk zijn geweest, die de invloed van de verzwaring hebben versluierd. Het zou uit een oogpunt van de beoordeling van de effectiviteit van de monetaire politiek verhelderend zijn, wanneer wij iets meer van de achtergronden van de berekening van het compenserend deposito te horen zouden krijgen.

Inmiddels is het stijgingspercentage van de relevante kredietverlening voor de laatste vier maanden van 1966

vastgesteld, nl. op 4 pCt. In het eerste tijdvak van vier maanden in 1966 bedroeg het percentage 5, in het tweede —1, zodat over het gehele jaar de toegestane stijging 8 pCt. bedraagt. In 1965 was dit 11. De percentages betreffen echter verschillende basisperiodes, nl. resp. het vierde kwartaal 1965 en het eerste halfjaar 1963, zodat de hogergenoemde percentages niet vergelijkbaar zijn. De thans gebruikte basisperiode ligt op 129 pCt. van het gemiddelde in de eerste helft van 1963, zodat het met het vorige jaar vergelijkbare percentage op 10,32 pCt. uitkomt. Hieruit ziet men, dat de kredietrestrictie in 1966 strakker wordt gehanteerd dan in 1965.

De daling van de bankpapiercirculatie in de eerste helft van september heeft zoveel middelen naar de markt doen stromen, dat de banken een belangrijk deel van de bij De Nederlandsche Bank opgenomen kredieten hebben kunnen aflossen. In de vorige week is de bankbiljettenomloop zich ongeveer op het relatief lage peil blijven

Ten kantore van het, te Amsterdam gevestigde, Europese Hoofdkantoor van een grote Amerikaanse onderneming vaceert de belangrijke administratief-organisatorische contactfunctie van

travelling auditor

Aan deze medewerker zal zeer zelfstandig verantwoordelijkheid worden toevertrouwd voor het verlenen van assistentie bij-, resp. de uitoefening van kontrôle op de administratieve activiteiten van de diverse vestigingen in West Europa. De ko-ordinatie en integratie van de nationale en Europese administraties zal een zeer belangrijk deel van de taak - die geregelde trips door Europa noodzakelijk maakt - vormen.

Gedacht wordt aan een ca. 35-jarige kracht met een zeer gefundeerde administratieve of organisatorische opleiding (ten minste S.P.D., M.O. Economie of Handelswetenschappen o.l.d.) en ervaring. Daarnaast zijn vereist een vlotte en goede beheersing van de Engelse, Duitse en Franse taal, door ervaring op hoog niveau gerijpte contactkwaliteiten, verantwoordelijkheidszin, kritisch inzicht en een grote dosis energie.

Een uitstekende honorering, met navenante sekundaire voorwaarden en de mogelijkheid tot opname in het pensioenfonds, wordt tegenover de genoemde eisen gesteld.

Zonder hun toestemming worden geen gegevens betreffende de kandidaten aan de opdrachtgeefster verstrekt.

Belangstellenden worden gaarne uitgenodigd hun eigenhandig schrijven, tezamen met een curriculum vitae in de Engelse taal, onder nr. 6009 te zenden aan

Adviesbureau voor personeelszaken

R.L.van Oven

Groot Blankenberg 56 - Amsterdam 11 - Buitenveldert

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. J. Zijlstra.

★

Erevoorzitter:

Prof. G. M. Verrijn Stuart.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

bewegen, doch nu zorgde de Staat in verband met vooral de maandelijks uitkering aan de gemeenten voor een verdere toevoer. De marktverruiming weerspiegelde zich in een daling van de daggeldrente.

Kapitaalmarkt

BIJ het huidige rentepeil worden de beperkt ter markt komende emissies goed ontvangen. Dit goid voor de f. 200 mln. lening van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten. Bij de toewijzing van de $7\frac{1}{4}$ pCt. 15-jarige obligatielening van de British Petroleum Raffinaderij Nederland (f. 50 mln.) moesten de inschrijvers zich aan een belangrijke reductie onderwerpen. Ten aanzien van de f. 25 mln. 8-jarige obligaties met $7\frac{1}{2}$ pCt. rente van de Export-Financierings-Maatschappij, met waarborg van de Nationale Investeringsbank, waarop de inschrijving op 16 september heeft open gestaan, mag worden aangenomen, dat ook hier voldoende is ingetekend. Wellicht om de inschrijving wat te stimuleren, is voor de Philips International Finance S.A., die met een $6\frac{3}{4}$ pCt. lening, groot \$ 25 mrd., op de Europese kapitaalmarkt is verschenen, de uitgiftekoers op $99\frac{1}{4}$ pCt. vastgesteld. Zoals bekend, was bij het openstellen van de inschrijving zoals bij dit soort leningen gebruikelijk is, geen koers genoemd.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	9 sept. 1966	16 sept. 1966
Algemeen	343	361 — 253	269	287
Internationale concerns	477	513 — 339	364	389
Industrie	313	322 — 244	255	271
Scheepvaart	136	140 — 100	101	110
Banken en verzekering	180	187 — 137	143	149
Handel enz.	163	167 — 124	132	143

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 112,50	f. 92	f. 93,80
Unilever, cert.	f. 114	f. 82,10	f. 87,50
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 116,80	f. 121,40
A.K.U.	f. 77,80	f. 62,50	f. 69,10
K.L.M.	f. 268	f. 450	f. 500
Hoogovens, n.r.c.	440	306	345
E.M.S.	190	128	145
Kon. Zout-Ketjen	765½	425	480
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 160	f. 164,50
Robeco	f. 222	f. 187	f. 193

New York.

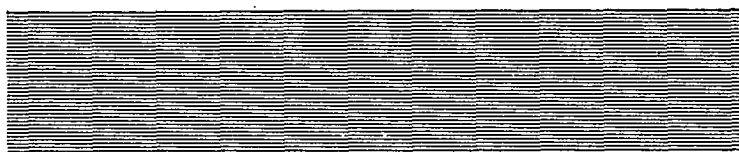
Dow Jones Industrials	964	776	814
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	5,98	6,65	6,56
Aandelen: internationales b) ..	4,0	.	.
lokales b)	4,2	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	4½	5	5

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

ESSO NEDERLAND N.V. heeft op haar commerciële stafafdeling de mogelijkheid tot plaatsing van

ENKELE ECONOMEN

die belangstelling hebben voor commercieel onderzoekswerk ten behoeve van bepaling van het verkoopbeleid.

De succesvolle sollicitanten zullen moeten passen in het team dat o.m. tot taak heeft:

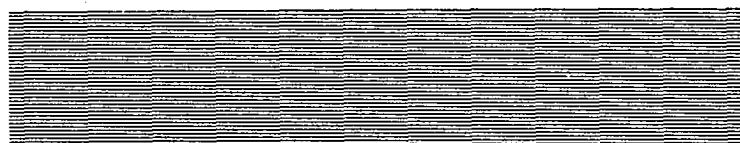
- het verrichten van marktonderzoek, zowel „deskresearch” als het uitvoeren van enquêtes.
- het opstellen van afzetprognoses op korte en lange termijn.
- het coördineren van het commerciële investeringsbudget.
- het rapporteren in concernverband over deze onderwerpen.

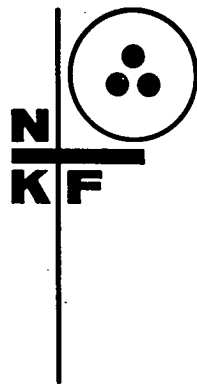
Deze functie biedt een goede gelegenheid om inzicht te krijgen in talrijke vraagstukken op het gebied van de commerciële beleidsvoering.

De vereisten voor deze functie zijn:

- Doctoraal economie
- Leeftijd maximaal 35 jaar.
- Vermogen tot het analyseren van problemen en onderzoekresultaten en het verwerken ervan in rapportvorm.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken van Esso Nederland N.V., Postbus 110 te Den Haag.

KABELS
voor
sterkstroom
en
telecommunicatie

STAALDRAAD
walsdraad / getrokken draad
STAALBAND
warm en koud gewalst

STAAL

**n.v. NEDERLANDSCHE
KABELFABRIEKEN**

DELFT

N18A

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A^o 1807

.... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR
Hérengracht 475, Tel. (020) 22 13 22, AMSTERDAM C.
HEAD OFFICE FOR CANADA
Holland Life Building
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen.

E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Adv.-afd. E.-S.B. — Postbus 42 — Schiedam

MINISTERIE VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Bij het Bureau Beleidsvoorbereiding, tevens Secretariaat van de Nationale Raad van Advies inzake hulpverlening aan ontwikkelingslanden, kunnen worden geplaatst

BELEIDSMEDEWERKERS

De taak van dit Bureau betreft de voorbereiding van het te voeren beleid inzake de hulp aan ontwikkelingslanden. Deze hulpverlening vindt onder meer plaats in de vorm van kapitaalshulp, technische hulp, maatregelen op handelspolitiek gebied e.d.

Op grond hiervan zullen de aan te trekken medewerkers belast worden met het instellen van onderzoeken, het maken van analyses, het voorbereiden van beleidsnota's en het doen van begrotingsvoorstellen op elk dezer terreinen.

Uit deze taak vloeit tevens voort een veelvuldig en intensief contact met vertegenwoordigers van andere departementen, vertegenwoordigers uit diverse maatschappelijke groeperingen en contacten van internationale aard.

Vereist: voltooide academische opleiding, b.v.k. in een der volgende studierichtingen: Economie, Rechten, Politieke en Sociale Wetenschappen, Sociologie of Sociale Geografie.

Leeftijd: max. 35 jaar.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring tot max. f. 1.553,— per maand, exclusief 6% vakantie-uitkering. A.O.W.-premie voor Rijksrekening. Promotiemogelijkheden binnen het Departement zijn aanwezig.

Schriftelijke sollicitaties onder vac. no. 6-5026/7188 (in linkerbovenhoek enveloppe en brief) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage.

en wat bent u nu wijzer?

U heeft een computer gezien op de stand op de Efficiency-Beurs. U kent nu de kleur en de vorm van zo'n apparaat. En wat bent u nu wijzer? Niets! Want daar gaat het niet om bij de aanschaf van een computer. De kleur en de vorm zijn voor u niet essentieel. En wat er allemaal mee gedaan kan worden...? Laat u liever vertellen, welke apparatuur het meest geschikt is om voor u het werk te gaan doen. Dat is de kernvraag voor u en uw experts bij de computerkeuze.

I.C.T. is goed in het beantwoorden van deze vraag.*

*Ook een kunst met het scala van mogelijkheden van de I.C.T. 1900-computerserie achter de hand. Wij vertellen u hier graag meer over.

Ons standnummer is **87**,
ons telefoonnummer is **070-184160**.

I.C.T. (International Computers and Tabulators Limited) is de grootste Europese industrie op het gebied van informatieverwerking. I.C.T. Nederland N.V. - onder directie van Ruys' Handelsvereniging N.V. - is de Nederlandse vestiging van dit wereldconcern.

I.C.T. NEDERLAND N.V. LANGE VOORHOUT 17 'S-GRAVENHAGE TEL. 070-184160

I.C.T./COMPUTERS

EFFICIENCYBEURS-STAND NR. 87

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Bij het Instituut voor Planologie en Demografie worden per 1 januari 1967 gevraagd:

2 wetenschappelijke medewerkers

Hun taak zal liggen in één der volgende specialisaties:

1. verkeersplanologie;
2. theorie der sociaal-ruimtelijke modellen, alsmede de mathematisch-statistische technieken t.b.v. planologisch en eventueel demografisch onderzoek;
3. economische aspecten der planologie (infrastructuur, industrie-spreiding, winkelcentra, hiërarchie der centra).

In aanmerking komen zij, die hetzij een doctoraal examen hebben afgelegd in de wiskunde, econometrie, economie, sociale geografie of sociologie, hetzij een ingenieursexamen in de civiele techniek of de landbouwwetenschap.

In alle gevallen is grondige kennis van mathematisch-statistische technieken een vereiste.

Aanstelling zal geschieden in een der wetenschappelijk-medewerker-rangen.

Sollicitaties te zenden aan de Hoogleraar-Directeur van het Instituut voor Planologie en Demografie, Nieuwe Prinsengracht no. 53 te Amsterdam-C.

HET NEDERLANDS ZUIVELBUREAU

zoekt ten behoeve van de Economisch-Statistische Afdeling een kort geleden afgestudeerd

economisch doctorandus

met specifieke belangstelling voor marktonderzoek, door opleiding of ervaring bekend met statistische analyse. Leeftijd circa 25 jaar.

De betrokken afdeling rapporteert de directie over de ontwikkeling van het gebruik der Nederlandse melk en zuivelprodukten op de binnenlandse en buitenlandse markten en analyseert de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden op die markten op basis van reeds beschikbare documentatie en van de resultaten van aan derden te verstrekken marktonderzoek-opdrachten.

Aanstelling geschiedt op het niveau van plaatsvervangend afdelingschef, bij gebleken geschiktheid over enkele jaren overgaand naar het niveau van afdelingschef.

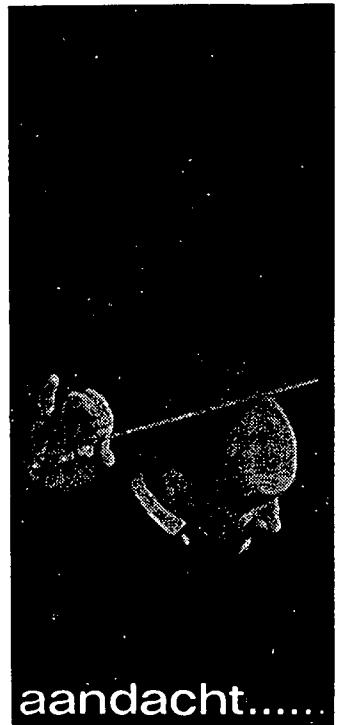
Uitvoerige sollicitaties, voorzien van recente pasfoto, te zenden aan: Directie Het Nederlands Zuivelbureau, Postbus 4530, Rijswijk (Z.H.).

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de advertentiekolommen van „Economisch-Statistische Berichten” het aangewezen medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafer-soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

aandacht.....
Volledige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samenspel met een verrassend resultaat. Bijzondere aandacht krijgt ook Uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om Uw verkoopboodschap te lanceren. Daarom adverteert steeds méér bedrijven - met groeiend succes - in vaktijdschriften

Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften

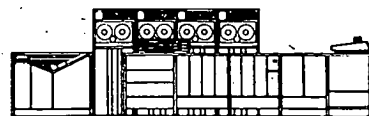
Hoe Honeywell sprongen vooruit blijft

We houden onze oren gespitst. Vol aandacht luisteren we naar elke suggestie van hen, die aan computers specifieke eisen stellen: Horen we iets nieuws, dan springen we - zzzzzt - vooruit! Snel vinden we de aangewezen weg. En prompt voldoen we aan de eisen. Toen we bespeurden dat de zakenwereld „in” was voor een nieuwe sprong in de computer-techniek, gingen we als eerste van start. We ontwikkelden de SERIE 200, het systeem „naar maat”, dat zich zonder problemen aanpast bij de grootte van uw bedrijf. Van het Model 120 tot het Model 8200, het machtigste model uit de serie. De SERIE 200 biedt ongekende mogelijkheden. De hoogste prestatie tegen de laagste kosten. Wij zijn

nu in staat exact aan uw verlangens te voldoen en bovendien... in de toekomst de groei van uw organisatie te kunnen bijhouden. Deze nieuwe methode noemen we: Dimensional Data Processing. Maar ook de software van de SERIE 200 is ultramodern: een zeer gemakkelijk toe te passen opbouwsysteem; een doeltreffend bedieningssysteem; een efficiënt FORTRAN systeem (voor het verwerken van wetenschappelijke problemen); en een nieuw krachtig COBOL systeem (normale, op het bedrijfsleven afgestemde taal). Het geheel volgens afspraak geleverd en functionerend. Om het nu meteen af te ronden, we zijn ook nog in staat u de aantrekkelijkste huur- en aankoopvoorwaarden te bieden uit

de gehele computerindustrie! Wilt u méér weten? Model 120 is in vol bedrijf op onze stand nr. 135 op de Efficiency Beurs - RAI - Amsterdam van 20-29 september of bel Honeywell EDP, James Wattstraat 100, Amsterdam. Telefoon 020 - 92 22 29. U kunt er verzekerd van zijn, dat we nooit het hazepad kiezen!

Honeywell
ELECTRONIC DATA PROCESSING

U reageert op
annonces in

„E.-S.B.”?

Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!

Telkens en telkens blijkt ons weer
hoezeer de nog steeds snel groeiende
lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de
particuliere belegger, wat inhoud,
actualiteit en objectiviteit betreft
waardoert.

Dit heeft vele redenen: het bevat
wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die
steeds actuele onderwerpen des-
kundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna
dynamisch geschreven beursover-
zicht, de stemming goed weer-
gevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fonds-
analyses, volgens een eigen prak-
tisch systeem, enig voor Neder-
land.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair
en onderhoudend geschreven en
uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, ad-
viezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen
(ook van incurante) telkens
wanneer hieromtrent iets te mel-
den valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne
gratis een 2-tal proefnummers ter
kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

AMERIKAANS CONCERN

In de levensmiddelensector vraagt
voor haar bedrijf in midden-
Nederland een

controller

Deze functionaris zal verantwoor-
delijk zijn voor het bedrijfsecono-
mische, financiële en administra-
tief-organisatorische beheer, en
zal een belangrijke rol spelen bij
de formulering van het bedrijfs-
beleid.

Vereist:

- lid NIVA of Vaga
- praktijkkennis van industriële
bedrijven
- leeftijd \pm 35 jaar
- goede kennis van de Engelse
taal.

Wij zijn gemachtigd belangstellenden, die aan de gestelde eisen vol-
doen, verdere inlichtingen te geven (telefoon 010-254966, toestel 7).

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer B-32 ingewacht bij
Psychologisch Adviesbureau Dr. J. G. H. Bokslag, Nwe Binnenweg 474, Rotterdam.

N.V. KONINKLIJKE ZWANENBERG-ORGANON OSS

vraagt voor haar centrale afdeling organisatie en
efficiency

JONGE ECONOMEN

Deze afdeling verricht onderzoeken ten dienste
van de tot het concern behorende maatschap-
pijen op het gebied van organisatiestructuur,
werkmethoden en procedures.

Voor deze vacatures gaan onze gedachten uit
naar hen die hun studie hebben voltooid en reeds
enige ervaring op bovengenoemde terreinen heb-
ben opgedaan.

Sollicitaties te richten aan de N.V. Koninklijke
Zwanenberg-Organon, Hoofd Afdeling Sociale
Zaken, Gasstraat 1 te Oss.